هەندێ بەش لە کۆمەڵە چیرۆکی

پێکەنینی گەدا

پێشەکی بە قەڵەمی
مامۆستا هێمن

سەرەتا

شەو درەنگانە، بێدەنگییەکی بەسام ژووره ساردوسڕ و چۆڵوهۆڵ و نیوە تاریکەکەی داگرتووم. لە خوێندنەوەی ئەم چیرۆکانە بوومەوە. لە حاڵێکدا کە کارێکی زۆریان کردۆتە سەر مێشك و دەمارم و وردە فرمێسکیان پێ هەڵوەراندووم، بە ئەسپایی دەفتەرەکەم دادەنێم، ئەسرینەکانم دەسترمەوە، چراکە دەکوژێنمەوە، لە جێگاکەم دەخزێم و چاو لێك دەنێم، بەڵکو بتوانم سەرخەوێك بشکێنم و خەم و پەژارەم بڕەوێنم.

کەچی خەیاڵ هەڵم دەگرێ، دەمبا.. دەمبا.. دەوەناو دەوەن، ڕەوەزا و ڕەوەز، بەسەر بەفر بە سەری کوێستانانداا، بەناو دارستان و لێڕە چڕو پڕەکاندا، بە نواڵە زەنوێر و بژوێنەکاندا، بە پێدەشت و گۆڕ و نەرمانەکاندا، بە بەستێنی چۆمی (تەتەهوو)دا، بۆ شارە خونچیلانەکەی مامۆستا، بۆ (بۆکان)، بۆ بووکی شارەکانی کوردستان، بۆ کانگای ئەوین و دڵداری، بۆ مەکۆی خەبات و فیداکاری، بۆ بەرسەرای سەرداری شەهید، بۆ سەر حەوز و کانییە جوان و بەناوبانگەکەی، بۆ تەماشای بەژن و باڵا و خاڵ و میل و چاوو برۆ و کەزی و ئەگریجە و پووز و بەلەك و سەر و شەدە و شان و دەسماڵ و قەد و پشتێنی کیژە بۆکانییان، کە دەستە دەستە و پۆل پۆل، وەك مێگەلی مامز و ئاسك، بە لەنجەولار و تاسکەتاسك دێنە سەر حەوز، گۆزە سوور و نەخشاوەکانیان بەناز لە ئاو هەڵدەدەن و، وێنەیان لە ئاوێنەی ڕوون و بێگەردی حەوزەکەدا جیلوەیەکی ئاسمانیی هەیە کە فریشتە و پەری وەبیر دێنێتەوە و، شعوور و زەوق مشتوماڵ دەکا و هەست و خەیاڵ دەبزوێنێ.

گویم له دەنگی ئەو منداڵە ڕەزا سووك و بزۆز و ڕووتەڵە هەڵوافرۆشانە دەبێ، کە تەبەکی هەڵوا دەگێڕن و بە هەوایەکی خۆش پێی هەڵدەڵێن و هاوار دەکەن:

هەڵوای تەن تەنانی
هەتا نەیخۆی نایزانی

له جێگاکەمدا ئەمدیو و ئەودیو دەکەم، بە ناهومێدییەوە هەناسەیەك هەڵدەکێشم و لەبەر خۆمەوە دەڵێم خۆزگە و هەزار خۆزگە منیش وا پیر و کەنەفت و شەکەت و کەلەلا نەدەبووم، ئەوەندەم هێز و گوڕ و تین و توانا دەما تا پڕ بە ئامێزم لەو چیرۆکانە هەڵگرتبا و بە هەموو شار و دێ و کووچە و کۆڵان و بازێڕی کوردستاندا گەڕابام و یەك بە خۆم هاوارم کردبا: خەڵکینە! ئەگەر شتێ لە هەڵوای تەن تەنانی شیرینتر و لە گوڵاڵەی نوالآن بە بۆن و بەرامەترتان دەوێ وەرن وەرن بخوێننەوە، بخوێننەوە تا ئاهی خۆشتان لە دڵ و دەروون بگەڕێ. بخوێننەوە تا تامەزرۆییتان بشکێ. بخوێننەوە تا کوڵ و کۆتان دامرکێ. بخوێننەوە تا کۆمەڵەکەتان بناسن و لە دەرد و ئازار بگەن. بخوێننەوە تا پتر شاییتان بە زمانەکەتان بێ. تا نەیخوێننەوە، نازانن قەڵەمی سیحراویی مامۆستا قزڵجی چ شوێنەوارێکی بەنرخ و بێ وێنەی خوڵقاندووە. بیری ورد و خەیاڵی بڵیند و هەستی ناسکی ئەم نووسەرە بلیمەتە چ نموونەیەکی ئەدەبی بەرزی داڕشتووە و پەنجەی بەهێز و ڕەنگینی ئەم هونەرمەندە گەورە لیزگەیەکی چۆنی لە دوڕو مرواری و گەوهەری نایاب بۆ هۆنیونەوە.

لەموکریان باوە دەڵێن: "بنەماڵەی قزڵجی وەك بێچووە مراوی وان هەر لە هێلکە هاتنەدەر مەلەوانن". مەبەستیان ئەوەیە ئەوی لەو بنەماڵە بێ، هەر لە منداڵییەوە زانا و پیتۆڵە. بە ڕاستیش ئەو بنەماڵە بەڕێزە گەلێك پیاوی بلیمەت و زانای لێهەڵکەوتووە کە بێئەوەی بۆ خۆیان ویستبیان ناوبانگی زانست و هونەرییان لە دنیادا بڵاوبۆتەوە.

مامۆستا حەسەنی قزڵجی ڕۆڵەیەکی هەڵکەوتووی ئەو بنەماڵە گەورەیە، کە مایەی شانازیی نەتەوەکەمانە. ئەو ڕێبازی باوك و باپیرەکانی نەگرت و ڕێگایەکی تری هەڵبژارد و، لە باتیی خزمەتی ئاین کە ڕێگای باوك و باپیرەکانی بوو، خزمەتی ئەدەبی وەئەستۆی خۆی گرت، ئەویش چ ئەدەبێك؟ ئەدەبێکی بەرزی کۆمەڵایەتی.

یەکێك لە سیاسەتە شوومەکانی ڕەزاخانی پەهلەوی لە ماوەی دەسەڵاتی ڕەشی فاشیستی خۆیدا، هەوڵی بێوچان و بێڕەحمانە بوو بۆ تواندنەوەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا. بۆ جێبەجێکردنی ئەو مەبەستە شەیتانییە، داب و شوێن و جلوبەرگ و زمان و ئەدەب و مۆسیقا و سەمای کوردیی بە توندی قەدەغە کردبوو.

بەڵام بەو هەموو هێزە شەیتانییەوە نەك هەر کوردی کۆڵنەدەری بۆ نەبەزی و دەڕۆستی نەهات، بەڵکو ئەو سیاسەتە و زەبروزەنگی پۆلیسی ڕەزاخان بوو بە هۆی ڕاپەڕینێکی بەرینی فیکری لە کوردستاندا.

هەزاران پێچ و پشتێن و ڕانك و چۆغە و پەستەی پیاوی کورد و شەدە و هەوری و دەسماڵ و کۆڵوانەی ژنی کورد دڕاو سووتا، بەڵام جلوبەرگی کوردی وەك سوننەتێکی میللی هەر ماوە.

لە قوتابخانە و ئیدارە، تەنانەت لە کوچە و خەیابان هەزاران کورد بە تاوانی کوردی گوتن گیران و ئازار دران و سووکایەتییان پێکرا، بەڵام زمانی کوردی وەك سەرمایەی نەتەوایەتیمان هەر پارێزرا، کورد نەتواوە و ئابڕووتکاوی و ڕیسوایی مێژوو بۆ پۆلیسی ڕەزاخان مایەوە.

لەو سەردەمە تاریك و تنووك و ئەنگوست لە چاوەدا، لە مەڵبەندی موکریان بۆ بەربەرەکانێ دەگەڵ سیاسەتی تواندنەوەی کورد، کۆمەڵێکی نهێنی لە زانایان و ڕووناکبیران و گەورەپیاوانی کورد بە ڕابەری مامۆستا مەلا ئەحمەدی فەوزی، سەیفی قازی، پێشەوای نەمر، قازیی بۆکان، شێخ ئەحمەدی سرێڵائاوا و گەلێکی تر لە ڕووناکبیرانی ئەو سەردەمە پێکهاتبوو کە ئامانجی ئەساسی و هەرە گەورەیان پاراستن و پەرەپێدانی زمان و ئەدەبی کوردی بوو. کتێب و ڕۆژنامەی کوردی کە لە عێراق بڵاودەبوونەوە، بە زەحمەت پەیدایان دەکرد و بە ئیحتیاتەوە بەسەر لاوانی بڕواپێکراودا بڵاویان دەکردنەوە، تا فێری کوردی خوێندنەوە بن. ئەوان، بە تایبەتی مامۆستا فەوزی، دەستەیەك لاوی ڕووناکبیریان پێگەیاند کە لە دواڕۆژدا شاعیر و نووسەری زۆر خزمەتکار و بەناوبانگیان لێ هەڵکەوت. یەکێك لە دەست پەروەردەکانی فەوزی و هاوبیرەکانی، کاك حەسەنی قزڵجی خۆمانە کە هەر لەو دەمەی ڕا فێری کوردی خوێندنەوە ببوو. ئەوە بوو دەگەڵ سایەی شوومی پەهلەوی لاچوو و تەمومژی نەگبەت و چارەڕەشی کورد ڕەوی، وەك ئەستێرەیەکی گەشی ڕووناك و پرشنگدار لە ئاسمانی ئەدەبی کوردیدا درەوشایەوە و لاپەڕی گۆوار و ڕۆژنامەکانی کوردی بە نووسراوە جوانەکانی ڕازاندەوە.

لە زەمانی کۆماری دیموکراتی کوردستاندا مامۆستا قزڵجی بێئەوەی سینگ ڕەپێش خاو خۆ ڕانێ، یەکێك لە خۆشەویستترین و نێزیکترین دۆستانی پێشەوا قازی محەمەدی ئەدەب دۆست و هونەرپەروەر بوو. بێجگە لەوەی لە ڕۆژنامەی (کوردستان) ئۆرگانی حیزبدا دەینووسی، سەرنووسەری گۆوارە جوانەکەی (هەڵاڵە)ش بوو.

پێشەوا لە ئاخرین ڕۆژانی دەسەڵاتیدا خەریك بوو مامۆستا قزڵجی و چەند شاعیر و نووسەری لاو و تازە پێگەیشتوو بنێرێتە دەرەوە تا بە قەولی خۆی چاو و گوێیان بکرێتەوە و شتی تازە فێربن. بەڵام بە داخەوە نەگەیشت و ئەم ئاواتەشی وەك زۆر لە ئاواتە پیرۆزەکانی نەهاتەدی. وەك ئێستا لە بیرمە و تا گڵەبانی چاوم دەکەن لە بیرم ناچێتەوە، ڕۆژێکی سارد و سەهۆڵبەندانی مەهاباد بوو، زریانێکی ساردی دەهات و کەڕەسیسەی دەکرد. خۆم کووزوو کردبوو و بە پەلە دەڕۆیشتم جێگایەکی گەرموگوڕ ببینمەوە. تەماشام کرد پێشەوا لەبەر بێڵاکەی هاتوچوو دەکا و ڕۆژنامەی کوردستانی بە دەستەوەیە و یەکێك لە نووسەرانی ڕۆژنامەکەی لەلایە. خەریك بوو فیزماڵکی دەمێ و خۆم ببوێرم. دیتمی و بانگی کردم. هێشتا دوور بووم فەرمووی: دیوتە ئەو قزڵجییە چۆنی نووسیوە؟

زانیم مەبەستی ئەو پارچە ئەدەبییە جوانەی قزڵجییە کە لەو ژمارەدا چاپ کراوە. گوتم":بەڵێ دیومە و بە ڕاستی چاکی نووسیوە. کاکی نووسەر هەڵیدایە و گوتی: بەڵێ چاك دەنووسێ، بەڵام کەم دەنووسێ.

پێشەوا بزێکی هاتێ. سەری ڕاوەشاند و ئەم دوو شیعرەی (سەعدی)ی خوێندەوە:

خاك مغرب شنیدەام کە کنند
بە چهل سال کاسەء چینی
صد بە روزی کنند در بغداد
لاجرم قیمتش همی بینی

کە خوالێخۆشبوو (مەلا مستەفای سەفوەتی) ئاوای کردوە بە کوردی:

بیستوومە کەوا لە ڕۆژهەڵاتا
بە چل ساڵ ئەیکەن یەك کاسەی چینی
لە (مەردەشت) ئەکەن سەدی بە ڕۆژێ
بۆیە قیمەتی وایە ئەیبینی

دیسان ڕووی لە من کرد و فەرمووی: بریا زۆری وامان هەبان و پێش ئەوەی من جوابی دەمەوە بۆ خۆی گوتی: ئەگەر بۆ خۆمان بین زۆری وامان لێ هەڵدەکەون.

داخی گرانم زۆر زوو هێلانەکەمان لێ شێوا و سایەی ئەو پیاوە نیشمانپەروەر و ئەدەبدۆست و هونەرپەروەر و قەدرزانەمان لەسەر وەلاکەوت. قزڵجیش وەك زۆر لەشاعیر و نووسەرەکانی کورد

بێئەنواو بێداشدار و دڵسۆز مایەوە و لەدەست زوڵم و زۆری ڕێژێم ئاوارە و پەڕیوەی هەندەران بوو.

هەر بۆ خۆی دەزانێ لەو ماوە دوور و درێژەی لێقەومان و دەربەدەریدا چەند تاڵ و سوێریی ژیانی چێشتووە. چەندی سەرما و گەرمای دنیا دیوە. چەندی پەند و گوڵمەز بەسەرهاتووە. چەند گیراوە و ئازاردراوە و ئەمدیو ئەودیوی پێکراوە و بۆ پەیداکردنی پاروەوە نانێکی بێمنەت ناچار بووە بەو دەستەوستانیی خۆیەوە، کاری چەند سەخت و گرانی بەدەمی بکا و سەر بۆ ناکەسان شۆڕ نەکاتەوە.

مامۆستا لە کۆڕی خەباتدا قاڵ بووە، خاراوە و، لە گڵ هاتۆتە دەرێ. لەو هەموو کوێرەوەری و دەربەدەری و چەرمەسەرییە شت فێربووە. زانستی بەرەو ژوورتر چووە، تەجرەبەی وەسەریەك ناوە، کۆمەڵی خۆی باشتر ناسیوە. هەستی بە ئێش و ئازاری کردووە و دەرمانی بۆ دۆزیوەتەوە و بۆتە فەیلەسووفێکی پسپۆڕ و نووسەرێکی ڕیئالیست و واقیعبین.

پاڵەوانی چیرۆکەکانی قزڵجی هیچ کامیان بۆ خوێنەرێکی کورد نەناسیاو نین، هەموویانی لە چین و توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری هەڵبژاردووە، کارەساتی ژیانی وانی بە کوردییەکی ساکار بەو زمانەی هەموو کوردێکی نەخوێندەوار و ساویلکەی لێ حاڵی بێ، شی کردۆتەوە. خوێنەری ورد تێدەگا مامۆستا قزڵجی تا چ ڕادەیەك شارەزای زانستی ڕەوان شناسییە و چۆنی ڕۆحی پاڵەوانەکانی ناسیوە و چۆتە ناخی هەناو و دەروونیانەوە.

مامۆستا قزڵجی کۆمەڵی کوردەواریی لە هەموو کەس چاکتر ناسیوە. خوێنەر لەم چەند چیرۆکە کورتەدا نموونەی ژیانی دەرەبەگێکی چەکمەڕەق، کۆنە بەگێکی بارگین تۆپیو، شێخێکی دەستبڕ، دەروێشێکی زەرگ وەشێن، جووتیارێکی زۆرلێکراو، باب نۆکەرێکی زمان لووس، کاربەدەستێکی بەرتیل خۆری بێگانە، تاجرێکی سووت خۆر و تەماعکار، جاسووسێکی نیشتمان فرۆش، تەنانەت ژنێکی چارەڕەش و بێبەشی کورد، دەبینێ.

خوێنەر پاش خوێندنەوەی زوربەی چیرۆکەکان پێکەنین دەیگرێ، بەڵام چ پێکەنینێك؟ پێکەنینێکی تاڵتر لە کەکرە.

ئەوەی بۆ کوردێکی دڵسۆز جێی داخ و خەفەتە ئەوەیە کە زیاتر ڕووداوەکانی ناوەڕۆکی ئەم چیرۆکانە دەگەڕێنەوە بۆ سی ساڵ لەوەی پێش. کەچی دەبینی ئێستاش ئاڵوگۆڕێکی ئەوتۆ لە وەزعی کۆمەڵایەتی کورددا ڕووی نەداوە کە ئەم چیرۆکانە تازەیی خۆیان لەدەست بدەن.

ئێستاش جوتیار بە چەشنێکی نوێ دەچەوسێنرێتەوە و لەبەر زۆریی ئیجارە و قیست و سووروسات دەست لە زەویوزاری خۆی هەڵدەگرێ و ڕوو لە شاران دەکا. ئێستاش توونی حەمام پڕن لە هەژارە بێجێ و ڕێیەکان. ئێستاش بازرگانی سووت خۆر و ساختەباز، شێخی کۆنەپەرست و دەستبڕ، دەروێشی فریودراوی زەرگ وەشێن لە کوردستاندا کەم نین.

ئێستاش دایك و بابی کورد بۆ چارەی دەردی منداڵە نەخۆشەکانیان دەست و دامێنی ئامینەخانی نووشتەنووس دەبن و زۆر ئامینەخانی بێبەش و چارەڕەش ماون کە لەبەر وەزعی نالەباری کۆمەڵایەتی، هەوەس ناچاریان دەکا بە فێڵ ڕەشد فێرکەن نووشتەیان دەکۆشی باوێ.

ئێستاش سەرکار ڕەزایی پاسگاکانی کوردستان لە جەنابی سەرهەنگ بە ئیجارە دەگرێ و بۆ ئە ستاندنی بەرتیل و سازکردنی پەلپ و بیانوو حوسێن قولیی هەر بەدەستەوەیە.

خوێنەرانی بەڕێز! من لەو سەرەتا کورتەدا ناتوانم مامۆستا قزڵجی بە ئێوە بناسێنم. خۆتان کتێبەکەی بە سەرنجەوە بخوێننەوە تائەم نووسەرە هەڵکەوتووە بناسن و لەبیری بەرزی بەهرە وەرگرن.

با تێکڕا فەرمایشەکەی پێشەوای نەمرمان دووپاتە بکەینەوە و بڵێین: "بریا زۆریوامان هەبان".

چیرۆکەکان

پێکەنینی گەدا

لە بەربەڕۆچکێك هەڵترووشکابوو، چیلکەیەکی بە دەستەوە بوو لە خۆڵەکەی بەردەمی دەوەژاند. بەیانیی ڕۆژێکی دوامین مانگی پایز بوو. خۆڵەکە بە زوقمی شەو تەڕ ببوو. جێگای چیلکەکەی بە ڕوونی لێدیاربوو. بە درێژایی دوو بست خەتی ڕاستی لەپاڵ یەکتردا کێشابوو. لەولاشەوە جەغزێکی خاڵی و بەتاڵی کێشا.

ئەمانە نموونەی ئەوە بوون کە بە دڵیدا دەهات. بیری بەلای شتێکی دیکەوە بوو. هیچ ئامادەی ئەوە نەبوو کە سەرنج بدات تەبەقی زێڕینی ڕۆژ لەو بەرەوە لە کام کەژ و چیاوە سەری لە کەل دەرهێناوە بە پرشنگی خۆی گوندی (تەپەڕەش) زێڕەوشان دەکات. ئە وەی کە لەو کاتەدا مەبەستی ئەو بوو تینی خۆرەکە بوو کە تەزووی سەرمای شەو لە لەشی دەرکا و نەختێ گەرمی کاتەوە.

ئەگەر لەو وەختەدا سەری بەرزکردایەتەوە لە بەرانبەری خۆی بیڕوانیایەتە تەبەقی ڕۆژ، ڕەنگ بوو لە کولێرەیەکی گەنمەشامیی داغ بەولاوە هیچی تری بە خەیاڵدا نەهاتایە. "بێ کراس گەزەجاو بە خەو دەبینێ". کابرای نەخۆش و برسیش کە چاوی تراویلکە دەکا، دوور نییە ڕۆژی لێ ببێتە کولێرەی زەرد و زۆڵی گەرمە تەنووری گەنمەشامی.

لەشی کە تا پێش تاوەهەڵات سڕ ببوو، وردە وردە بە تینی خۆرەکە دەبووژاوە و خاو دەبۆوە. تومەس دەستە ڕەق و تەقەکانی ماندوو ببوون. ئیتر وازی لە چیلکە ئاژنینی خۆڵەکە هێنا، لەسەر زەوییە تەڕەکە دانیشت. بە هەردوو دەستی ئەژنۆکانی گرتە باوەش و سەری بەرداوە، تا تەوێڵی نیشتە سەر کەشکەژنۆکانی. لەو حاڵەدا ئەگەر پان و پۆڕ و مل ئەستوور و ڕیش شانەکراو بوایە، دەتگوت سۆفی بیارەیە "موراقیب" بووە.

نێزیکەی سەعاتێك بەو جۆرە مایەوە. لەوە دەچوو بە گەرمای خۆرەکە خاوەبووبێتەوە و خەوی لێکەوتبێ. بەڵام لە بزووتنەوەی پەنجەکان و سەری، کە ناوبەناو دەیجولاندن، وا دیاربوو ماشەری خەیاڵەکەی هەڵدەکات.

سەری ماشەرەکەی لە چیلکە وەژاندنەکەوە دەستپێکردبوو. بە خەتەکانی کە لە پاڵ یەکدا کێشابووی، بیری لە شێڤ و وەردی زەوییەکەی دەکردەوە. بە جەغزەکەش جێ خەرمانەکەی نیشان دەدا کە ئێستا و ئێستاش شەنە و کەو و بێژینگی بە خۆیەوە نەدی. چونکە ئەو ساڵە شارەزوور نەهاتی بوو، سن و کوللە هیچیان بۆ نەهێشتبۆوە و تا بیری لێبکاتەوە، بەڵام دەرد و مەینەتی ئەوەندە زۆر بوو نەیاندەهێشت مێشکی وچان بدات و تاوێك بحەسێتەوە. لە هەموو لایەکەوە گەمارۆیان دابوو، یەك لە دوای یەك تارماییی خۆیان نیشاندەدا. دەهاتەوە بەرچاوی چۆن خۆی و ژنەکەی تووشی سێبەرۆ بوون و سێ مانگی ڕەبەق کەوتن. چۆن حاجی ڕەشید لە سلێمانییەوە هات جووتەگاکەی لە جیاتیی سەلەم برد و ڕۆیشت. چۆن منداڵەکەی هاوڵەی گرت و مرد. چۆن ژنەکەی لە خەفەتی منداڵەکەیان و لە برسانا بە دەم سێبەرۆ وە گیانی دەرچوو، یاسینی فریانەکەوت. بە ئاسانی هەست بەوە دەکرا کە بیر لەم نەگبەت و نەهاتییانە دەکاتەوە، بەڵام دژوار بوو بزانرێ داخوا هەودای وتوێژەکەی دەپسێ، یان هەڵی دەکا تا دەیگەیەنێتە جێگایەکی وا بڕیارێك بدات.

کوتوپڕ بە شێنەیی سەری هەڵێنا، دەتگوت ملی وەکو فەنەرێکی ڕەواوە وایە و توانای ئەوەی تێدا نەماوە سەرەکەی بۆ بەرزکاتەوە. وردە وردە سەری هەڵێنا تا لەسەر ئەستۆی ڕاست وێستا. ئەمجار پەنجەکانی لەبەر یەك ترازاند و دەستی نا سەر زەوییەکە بەو نەختە هێزەی کە لە دەستیدا مابۆوە یارمەتی قاچەکانی دا، هەموو جمگەکانی کەوتنە قرچەقرچ تا ڕاستەوە بوو. بەلارەلارەوە چووە ماڵەوە. لە شتومەکی ناوماڵ تاقە لێفەیەکی مابۆوە، دوو بەرکۆژەی بە بەن لێنابوو ڕۆژانی باران و سەرما دەیدا بە شانیدا و بەرکۆژەکانی گرێ دەدا.

لێفەکەی دا بە شانیدا، گاڵۆکەکەی بە دەستەوە گرت و کەوتەڕێ. کەس نەیدەزانی تا کوێ بردەکات و دەیەوێ بچێتە کوێ، بەڵام وا دیاربوو ورەی بەرنەداوە، هێشتا دڵی لەدەست و قاچی بەهێزترە. ڕۆیشت و ڕۆیشت تا دوای ماوەیەك لەچاو ون بوو.

پاش چەند ڕۆژ (حەمەڕەش) لە هەڵەبجە سەری هەڵدا. بەم حاڵەوە دەچووە ناوبازاڕ داوای کاری دەکرد، بەڵام کاری چی؟ خەڵك کرێکاری دەویست کە هەر لە بەیانییەوە تا ڕۆژئاوا پشوو نەدا و وەکو خولخولە هەڵخولێ. گەلێ لەوانەی بۆ کرێکار دەگەڕان، کە حەمەڕەش داوای کاری دەکرد سەریان ڕادەوەشاند و دەڕۆیشتن، لەبەرخۆیانەوە دەیانگوت: کرێکاری چاکی! نۆرەی ئەوەیە لە کارەکەمدا بمری، کن و دفنی تۆشم بە ڕیشەوە بێ!

بە ڕێکەوت هیی واشیان بوو ئانایەکی دەدایە و دەیگوت: باوکم تۆ ناتوانی کار بکەی، ئەوە بدە بە کولێرەیەك و وازبێنە. حەمەڕەش بە درێژایی ژیانی کوڕی ناو مەزراو شیناوەرد بوو، بە شان و باهووی خۆی ژیابوو، ئەو گەوزەی ئەو لە دەرەودا دەیوەشاند کەم پاڵە هەبوو بیوەشێنێ. ئێستا کە تووشی ڕۆژێکی ئاوا ڕەش هاتبوو وای وەڵام بدەنەوە، کزە لە جەرگییەوە دەهات. ئانەکانی وەرنەدەگرت و هەموو جارێ دەیگوت: لالۆ! من گەدایی ناکەم، داوای کار دەکەم. بەڵام ئاگری برسیەتی کە بڵێسەی سەند، ئازا و خوێڕی وەکو یەك دەسووتێنێ. کە زانیی کەس بە کرێی ناگرێ، ناچار چەند ئانایەکی وەرگرت و دوو سێ کولێرەی کڕی.

لە بن دیوارێك دانیشت. برسیایەتی ئەوەندە زۆری بۆ هێنابوو تا بڵێی یەك و دوو کولێرەکانی ماشتەوە. پشوویەکی داو لەبەر خۆیەوە گوتی: وا باشە جێگایەك بدۆزمەوە شەو تێیدا بحەوێمەوە، ئەگینا بەم سەرمای دەمەو زستانە لە کۆڵانان و لە بن دیواران ڕەق دەبمەوە. هەستا، بێئەوەی بزانێ بۆ کوێ دەچێ، لەو کۆڵانەوە ڕۆیشت بۆ کۆڵانێکی دیکە، هێندێك بەوێدا گەڕا و ڕووی کردە کۆڵانی سێهەم، لەوێ تەماشای کرد دووکەڵێکی ئەستوور بە هەوادا دەچێ. گوتی: هەرچییەك بێ ئەوە ئاگرێکی

گەورەیـە، وا چـاکە بـچم شـەو لـە پەنایـدا بحاوێمـەوە. وەکـو شـوێن گەڕێکی چاك شوێنی دووکەڵی هەڵگرت تا دۆزییـەوە. دووکەڵەکە لـە کونێکی ڕەشی گەورەی وەکو ئەشکەوت دەهاتە دەرێ، خۆی کرد بـە کونەکـەدا. لـەناو چڕە دووکەڵدا تارمایی کابرایـەکی دی پەیتاپـەیتا ئاگرەکەی خۆش دەکرد، سڵاو و ماندوونەبوونی لێ کردو پرسی:

-لالۆ ئەم ئاگرە چییە وا بێوچان هەر خۆشی دەکەی؟

ئـاگر خۆشـکەر گـوتی: براکـەم ئەمـە تـوونی حەمامـە. کـاری مـن ئەوەیە ئەم توونە تاودەم.

حەمەڕەش: لالۆ وەرە پیاوەتی بکە لە ڕێی خوادا جێم بکـەرەوە شەو لێرەدا بحاوێمەوە، با لە سەرمانا ڕەق نەبمەوە.

توونـچی: برالـە تـوونی حـەمام پاڕانـەوەی بۆچیە؟ وەرە هـۆ لـەو قوژبنە پاڵ کەوە.

حەمەڕەش لەگەڵ تیوونچی ڕێك کەوت، شەوانە یارمـەتی توونچی دەدا تا تاوێ بخەوێت و نـەختێ بحەسێتەوە. بە ڕۆژیش دەڕۆیـشت لەناو بازاڕ بوایـە، لـە کۆڵانـان بوایـە، چـەند نـانێکی گـەدایی دەکـرد و دەهاتـەوە. مەبەسـتی ئـەوە بـوو هەرچـۆنێك بـێ بگاتـە بـەهار، ئـیتر بچێتەوە دێهات شـوانی و گـاوانی بـێ، ڕەنجبـەری و سـەپانی بـێ، هەرچییەك بێ، ملی کارێك بگرێ و لە تەنگانە دەرچێ.

ڕۆژێك زۆر تۆف بوو، بە باوە کڕیوەی دەکرد، کەس نەیدەتوانی ماڵەوماڵ بکا، حەمەڕەش تا چێشتانێ سەبری کرد بەشکەم نـەختێ هـەوا خـۆش بـێ، بـەڵام گڤەگڤی با تـا دەهـات توندتر دەبوو. کولوە بـەفری گێـژ و خـول دەدا و دەکـرد بـە کـونی توونەکـەدا، دەتگـو لـە عاسمان هەرەوەزیان کردووە و بەفر هەلاجی دەکەن.

حەمــەڕەش گــوتی: ئــەمڕۆ ناگەمــە نــاو بــازاڕ، ماڵەوماڵیــشم پێنـاکرێ. وا چـاکە ڕووبکەمـە ماڵـە دەوڵەمەنـدێك داوای دوو نـان بکـەم. هەرچـۆنێك بـێ ئەمڕۆکـەی پـێ بەرمـە سـەر، تـا بـەیانی خـوا کەریمـە. لێفـە شـڕەکەی بـە شـانیدا دا، دەسـتی دا گاڵۆکەکـەی و لەقەلـەق کەوتـەڕێ. ئەوەنـدە بایەکـە ڕایدەوەشـاند بەفرەکـە بۆیـەی سـپی تێهەڵدەسـوو. فایـدەی نـەبوو، سـەرتاپا دەتگـوت لـە قـیرت هەڵکێـشاوە، ڕەشـاوی لێ دەچـۆڕا وە و بەدوایـدا خـەتێکی ڕەشـی لەسەر لاپەڕی بەفری سەر زەوییەکە دەکێشا، بەڵام لەو وەختـەدا کێ هـەبوو ئەوەنـدە ورد بـێ ئـەم خەتـە بخوێنێتـەوە و بە سـەرهاتی ئـەو تێبگا؟

لەولاوەی هێنـدێ خـانووی قـوڕین و کـشومات کۆشـکێکی تـەرز و بەرزی بەرچاو کـەوت لـەناو حەوشـەیەکی گـەورەدا لـە چـەند لاوە لـە بانەکانی دووکەڵ هەڵدەستا و لەگەڵ کڕێوە و ڕەشەبا شەڕی دەکرد. وا دیـاربوو هۆدەکـان سـۆبەیان تـێ دادەئایـسا و گـەرمگوڕ بـوون. پەنجەرەکانی پەردەی سپییان پێوە بوو، بەڵام دەبینـدرا بـەم چلـەی زستانە گوڵیشیان لێیە. حەمەڕەش بیرێکی کردەوە و گوتی:

-یێژن لەو دنیا بەهەشت هەس، کەچی ئەمانـە هـەر ئیسە وان لـە بەهەشتا.

ڕۆیشت تا گەیشتە بەر قاپیی حەوشەکە. دەرگاکە ئەوەندە سەوز و جـوان بـوو نـەیوێرا بـە دەسـت لێـی دا چـونکە دەسـتی ڕەش و دووکەڵاوی بوو، دەترسا قاپییەکە پیس کات و بەگژیدا بچن. ڕەانیـە دەوروبەری خۆی، دارێـك، بـەردێك بدۆزێتـەوە پێـی لـە قاپییەکـە بـدا. بەفر هەموو شتێکی داپۆشیبوو، هیچی دەس نەکەوت. ئاخرییەکەی چـەند مـستی لـە قاپییەکـە دا. دەسـتی کـە هـەر ئێـسقانی ڕووت بـوو تەقەی لە قاپی هەستاند، وەکو بەدار لێـی دەی دەنگـی دایـەوە لـەناو حەوشەکە.

کابرایەکی سەر زلە، بە سەری ڕووت و باوەشێ قژەوە، کولێرەت لە لاملی ساوییایە چەوری دەکرد، سەری لـە پەنجەرەیـەك دەرهێنـا و نەڕاندی: سەعە ئەوە کێیە بەم بەیانییە لە قاپی دەدا؟

حەمەڕەش گوێی لە دەنگی کابرا بوو، لە دڵی خۆیـدا گـوتی: دەك کوچکت لێ وارێ! بەیانی چی؟ ئەوا نیزیك نیمەڕۆس.

سەعە قاپییەکەی کردەوە، چاوی بە حەمەڕەش کەوت. لە وەڵامی کابرادا گوتی: بەگم، بێژم چی! داوەڵێ ڕەشە، وادیارە گەدایە.

حەمەڕەش گوتی: خێرومەند! خوا نەیبڕێ، فرە برسیمە، دو نـانم بدەنێ.

سـەعە قیژانـدی بەسـەریدا: بـڕۆ بـەڕێی خۆتـەوە، کـابرا! خـانم لـە ماڵ نییە، چۆتە حەمام.

حەمـەڕەش سـەرنجی بـەژن و بـاڵای سـەعەی دا، لێوە چرچـەکانی تـا لای بنـاگوێی لێکترازان. ئەگـەر ئینـسانێکی سـاغ و تێـر و تەسـەل بوایە زوو دەزانرا خەریکە پێبکەنێ، بە دەنگێکی کوتوپڕەوە گوتی:

-کـوڕە، جـوان خاسـەکە، خاسـیان وتـووە "هەرکـەس گـوێز لـە هەمانەی خۆی ئەژمێرێ". تۆ گوێت پێوە نەبوو، من داوای نانم کرد. خانمی چی؟ من برسیمە، شتێکم گەرەکە بیخۆم، شتێکم گەرەك نییە گەمەی لە تەکا بکەم!

عادەتی بازاڕ

لـە بەغـدا کەلـە حەیدەرخانـەوە بـە جـادەی ڕەشـیددا، بـەرەو (بابشـشەرجی) دەڕۆیشتی، هـەوەڵێن مەیـدان نـاوی (سـاحەتولئەمین) بوو. لەو مەیدانەوە جادەیەکی کورت بە بەر خانی حاجی قەدووریـدا دەپەڕییەوە بۆ ئەوبەری دەجلە، بە ویشیان دەگوت (شاریعولئەمین).

پێش ئەوە بگەیتە خانی حـاجی قـەدووری، کۆڵانێـك لـەو جادەوە دەچووە بازاڕی مسگەرەکان، ئـەو کۆڵانـە ئەوەنـدە تـەنگ بـوو ئەگـەر حەماڵ بە کۆڵە تووتنەوە پێیدا دەڕۆیشت ڕێگـە دەبڕا. هـەر ئەوەنـدە بوو هـۆڕن لێنـەدەدرا و پۆلیـسی هاتوچـۆو نەوێستابوو، دەنـا دەبـوو بوێستی تا قەتاری حەماڵ تێدەپەڕێ.

ئـەو حەماڵانـە فـەردە تووتنـەکانیان دەبـردە خـانی عەبـدولقادر خەفاف، یا سەڕاف. بەهەرجۆر، تۆ نە حەماڵی نە تووتن کڕ. کابرا سـەڕاف بـێ یـا خـەفاف، بـۆ تـۆ فـەرقی نییـە. بـا ئێمـەش وەکـو حەماڵـەکان پێـی بڵێین عەبـدولقادر ئەفەنـدی، تـا لـەم چـەقی ڕێیـەدا بەدەست ناوەکەیەوە گیر نەخۆین.

بەغدا وەکو پیوازی توێ توێ وایە، ئەوەی بە بەرچاوەوەیە توێی سـەرەوەیە و شـارەزابوونی ئاسـانە،جادەیەو ئـەم بـەرو ئەوبـەری مەغازەیە، لەسەر مەغازەکانەوە یانەی حەکیم و ددانساز و پارێزەر و شـتی لـەم بابەتـەن. تابلۆیـان لەسـەر دەرگاکانیـان، وەکـو تەبکـە بـۆ مشتەری ناوەتەوە. هەرکامێك لەوانەش گلۆڵەیەك ڕاز و نهێنـی خـۆی هەیە. ئەمە ڕواڵەتی بەغدا یا توێکڵی سەرەوەی ئەو پیوازەیە. ئەگـەر بتوانی بە نێوان ئەو توێکڵانـەدا خۆ بگەیەنیتـە ناوەڕۆکەکـەی، شـتی زۆر سەیر دەبینی. دوور نییە ئاخرەکـەی ڕێت بکەوێتـە خەزێنەکـەی (عەلی بابا).

ناوەڕۆکی ئەو پیوازەش ڕواڵـەتێکی هەیە کە نـاوی بازاڕە. بازاڕ هـەمووی سیپە و حەشارە بە تەنیشت یەکـەوە. لەهـەر حەشارێکدا ڕاوکـەرێك دەسـتی داوەتـە چـەکی نیوگـەز، یـا تەڵـەی تـەرازووی ناوەتەوە و خۆی مات داوە. نەچیر وەك لافاو لـەم سەرەوە بە سـاخی دێن و لەو سـەرەوە کـە دەردەچن، هیـی وایـان هەیـە نیوگـەز گیرفانـی دڕیوە و هیی واشان هەیە کیسەکەی بە تەڵەوە بووە.

ئەمەش هێشتا شتێکی زۆر سەمەرە نییە. ناوبەناو لـە نێـوان ئـەو سـیپە و حەشـارانەدا، درزێـك، قەڵـشتێك هەیـە، ئەگـەر خـۆت باریـك بکەیتەوە و بە درزێك لەو درزانەدا بڕۆی، دەگەییە شتی زۆر سەیرو سـەمەرە کـە پێیـان دەڵـێن: خـان. مـشکی سـەر خەزێنـە بەناوبانگـە، دەڵـێن مـشك کـونێکی پێـچەڵپووچی، درێـژی، تاریـك هەڵدەکـەنێ، ئاڵتوون دەدزێ و لـە قوژبنێکی کونەکـەیدا کـۆی دەکاتـەوە. شـەوانە گاڵــتەیان پێــدەکا و کــەیفی پــێ دێ. ئــەو خانانــەش کونەمــشکی سەرخەزێنەن.

خــانی عەبــدولقادر ئەفەنــدی یــەکێ بــوو لــەو کونەمــشکانە. قاپییەکـەی بچووك بـوو، حەماڵـەکان فـەردە تـووتن، کـەتیرە، مـازوو، خوری و شتی وایان لە بەردەرگاکە دادەنا و دەیانهێنا ژوورەوە. لـە قاپییەکەوە تـا ژووری، داڵانێکـی دوو سێ میتری بوو. دەڵێین ژوور چونکە ناوێکی دیکە نییە پێی بڵێین. لەوە دەچوو ئەسڵەن حەوش بووبێت. کەی و، چ وەختێك سەری گیراوە؟ نازانین! ئێستا ئەوا لـە قاتی دووهـەم بـانێکی قایمی بەسـەرەوەیە و ئـەم حەوشـەی کردۆتـە هـۆڵ. لـە حەواشـەوە عەبـدولقادر ئەفەنـدی سـنوری مـوڵکی خـۆی دیاری کردووە، تەنانەت هەتاویش بە خۆڕایی ناتوانێ ڕێی بکەوێتـە ئەوێ.

لە سووچێکی ئەم هۆڵە قەپانێکی گەورە وەکو تەڵە نراوەتەوە. لـەلای قاپییەکـەوە جێگایـەك هەیـە. پـێش ئـەوە کـە حەوشـەکە بـانی بخرێتە سەر، هەیوان بوە. ئیدارەی عەبدولقادر ئەفەندی لەوێیە. دوو قەنەفـەی لـێ دانـراوە و مێزێکیـان لـە نێواندایـە. وا دیـارە ئەوانـەش هاوتەمەنی خانەکەن. بەڵام شەربەی ئاو و پەرداخەکە، بێگومان لـەو قەنەفانە گەنجترن. لە تەنیشت ئەو کۆنە هەیوانەوە، قاپییەکی قورس و قـایم هەیـە هەمیـشە داخـراوە و کلیلەکـەی لـە گیرفـانی عەبـدولقادر ئەفەندیدایە. ئەو قاپییە، وەکو (زاکیر)ی خانچی دەیگوت، دەچێتە (سەرداب) یانی ژێرخانێکی گەورە کە سێ سندووقی پۆڵای لێیە.

ڕۆژی هـەوەڵ کـە مـانگی بـە چـوار دینـار لای ئەفەنـدی دامـەزرام، ئەرکی ڕۆژانـەی منـی دیـاری کـرد: مـەخاریجی ڕۆژانـەی ماڵـەوە لـەو دەفتــەرە بنووســە. چــەند فــەردە تــووتن دێ و چــەندەش دەڕوا لــەو دەفتــەرە بینووســە. لــە ژوورەکــانی قــاتی دووهــەم لەگــەڵ زاکــیر گوونییەکان بژمێرن، تازە بە جیا و، کۆنـەی سـاغ بـە جیـا و، دڕاو بـە جیـا دانـێن و لـەو دەفتـەرە بیاننووسـە. ئیـشەکانی تـریش خـۆم بـە ڕۆژدا لێرەم پێت دەڵێم.

مـەخاریجی ماڵـەوە ڕۆژی هـەوەڵ: تـرێ ٥٠ فلـس، گۆشـت ١٥٠ فلس، نان ٦٠ فلس، تەماتە و سەوزی ٣٠ فلس، جەریدە ١٠ فلس.

ڕۆژی دووهەم: شووتی ٥٠ فلس، ئەوانی دیکە وەك خۆیان.

ڕۆژی سێهەم: لە جیاتی شووتی، کاڵەك.

ئاخری مانگ ئەفەندی گوتی: کوا دەفتەری ماڵەوە؟

–ئەوەتا.

–حیسابی هەموو ڕۆژێکت نووسیوە؟

–نـەخێر، چـی بنووسـم؟ هـەموو ڕۆژێ ٣٠٠ فلـسە. ئـەوا ئێـستا دەنووسم مەخاریجی ئەم مانگە ٩ دینار.

–کاکـە، ئەمـە دەڵێـی چـی؟ گـۆترە نییـە. ئەمـە تیجارەتـە. (بـە چپەوە) کچەکەشم لە ماڵەوە دەینووسێ.

سەری مانگ بەرامبەریان دەکا، بەڵکو زاکیر فڕوفێڵی کردبێ.

–ئەفەندی عەیبە. لە ٣٠٠ فلس فڕوفێڵی چی دەکرێ.

–کاکە تۆ نیقاش مەکە. ئەمە تیجارەتە.

–باشە، ئەفەندی، باشە.

ڕۆژێـك لەگـەڵ زاکـیر چـەند سـەعات گوونیمـان جیـادەکردەوە، گەروومان پڕبووبوو لە تەپوتۆز، لە تیوانا دەهاژاین، گوتم: زاکیر بچۆ دوو پیپسی کۆلا بکڕە با لـە تینوانا نـەخنکێین. زاکیر زۆری بـەلاوە سـەیر بـوو، لـە بیـچمی وا دەرکـەوت کـە لـە مێـژووی ئـەو خانـەدا هـەوەڵین جارە شـتی وا دەبیسێ. گوتم: بۆچـی واقت وڕماوە؟ ئەوە ٣٢ فلس، ڕاکە زوو وەرەوە.

دانیشتبووین پیپسی کۆلامان دەخواردەوە، ئەفەندی پەیدابووم. بێئەوە سڵاو بکات، بە ڕوویەکی گرژەوە هات دانیشت. زاکیر پیپسی کۆلاکـەی بەجێهێـشت و چـووە گیـان گوونییـەکان. خـۆم بـەوەوە شـەکەت نـەکرد ئەفەنـدی بۆچـی ڕووگـرژە. پیپـسی کـۆلای خـۆم خـواردەوە. بـانگم کـرد زاکـیر وەرە پیپـسی کۆلاکـەت گـەرم دەبـێ،

ئەفەندی، دەمی وەك مەشكەی كۆن تەقی و نەڕاندی: كاكە، ئەمە خانە، گازینۆ نییە. تۆ خۆت كار ناكەی، خەریكی زاكیریشم لێ بەدعەمەل كەی؟ من خۆم پیپسی كۆلا ناخۆمەوە. ئێوە پارەتان لە كوێ بوو پیپسی كۆلا دەخۆنەوە؟ كاسبی چۆن وا دەبێ؟

–ئەفەندی خۆ گوونییەكانمان نەگوشیوە پیپسی كۆلای لێ چۆڕابێتەوە. من بە پارەی خۆم كڕیومە. جگە لەوەش خۆمن حەماڵ نیم، كاتبم، ڕاستت پێ بڵێم، لەبەر تۆ نییە یارمەتی زاكیر دەدەم، بەزەییم بەودا دێتەوە.

–بەزەیی چی؟ زاكیر خانچییە، دەبێ كاری خۆی بكات. تۆ وا دیارە بە كاری بازاڕ نایەی. وا بزانم بۆنی (یەعیش و یەسقوت) لە مێشكت دێ!

–نەوەڵڵا، ئەفەندی، من كابرایەكی كاسبم، لەو كوردستانەوە هاتووم، سەرم لەم بەزمانە دەرناچێ، ئەگەر ڕازی نی، دەڕۆم. ئەوەندەی بیركەوتەوە كە شەش دینار لە كاتبەكەی پێشوو كەمتر بە من دەدا. خاوبۆوە و گوتی: باوكم، برام، تۆ غەریبی، دەمەوێ فێری كاسبی ببی. عەقڵی خوێندەواری لە سەرت دەركە. ڕۆژی ٣٢ فلس پیپسی كۆلا مانگی دەكاتە نێزیكەی دینارێك، كۆی كەرەوە، پاش چەند ساڵی تر بیكەرە دەسمایە و كاسبی پێوە بكە، بۆ خۆت دەبیە پیاو. ئێمەش هەر وامان كردووە.

تا ئەوكاتە تەواو بەوردی سەرنجی سەر و گوێلاكی ئەفەندیم نەدابوو. بە ڕاستی مشكی سەرخەزێنەم بیركەوتەوە.. سەرێكی گرمۆڵە، دوو چاوی بچكۆلە و زیت، لووتێكی باریك، دەمێكی درێژ، پێستێكی وەك كۆنە مەشكە. لەسەر قەنەفەكە قوت ببۆوە و خێرا خێرا دەیڕوانییە من، دەیڕوانییە قەپانەكە، دەرگای ژێرخانەكە. جاروبار لە شووشەكانی پیپسی كۆلا مۆڕ دەبۆوە. تێگەیشتم كە شووشەكان وەك (مەرگەمووش) ئازاری دەدەن. هەڵم گرتن و چووم بۆ لای زاكیر، ئەوەندەی هەوڵم دا زاكیر پیپسی كۆلای نەخواردەوە، سپی هەڵگەڕابوو، خێرا خێرا گوونیی دەژمارد. گوتم كوڕە ئەوە بۆچی دەترسی، خۆ دنیا سەری بە پووش نەگیراوە؟ بە دەنگی بەرز تا ئەفەندی گوێی لێ بێ، گوتی:

–ئەفەندی ڕاست دەكا. ئێمە كاسبین نابێ هەڵەخەرجی بكەین. لە پاشان بە چپە گوتی: ئەم كابرایە دەرم كا لە هیچ خانێك ڕام ناگرن، دەڵێن یا دەست پیسە، یا سەرسەرییە. كارێكی دیكەش نازانم، منداڵەكانم لە برسانا دەمرن.

تۆزێكی پێچوو ئەفەندی بانگی كرد وەرن. هاتینە خوارەوە. مام سەعدوون و چەند كەسی تر لە دهۆكەوە كەتیرەیان هێنابوو.

–كاكە تۆ بچۆ دانیشە، بیاننووسە. زاكیر وەرە بیبانكێشە.. زاكیر فەردەی كەتیرەی دەخستە سەر قەپانەكە و ئەفەندی خۆی تەماشای دەكرد. بنووسە: ٤٨ كیلۆ –٤٠ كیلۆ– ٣٢ كیلۆ– ٤٦ كیلۆ. دوای قڕە و هەرایەكی زۆر نرخیان بڕی: كیلۆی بە ٢٠٠ فلس.

–هەمووی بوو بە چەند كیلۆ؟

–١٦٦ كیلۆ.

–چوار جێگایە، ٨ كیلۆی لێ فڕێدە.

مام سەعدوون: عەبدولقادر ئەفەندی چۆن ٨ كیلۆ؟ ئەم كیسانە یەكی كیلۆیەكیش نابن.

–كاكە ئەمە عادەتی بازاڕە. ئێرە بەغدایە، بەغدا.

–٦ كیلۆی تەپوتۆز و خاكوخۆڵ لێ فڕێدە.

مام سەعدوون: كوڕە پیاوی چاك بە، كەتیرە دەڵێی جەواهێراتە، تەپوتۆزی چی؟

–كاكە ئەمە دەڵێی چی؟ چەند جارت پێ بڵێم عادەتی بازاڕە؟

–بەڵێ، دەمێنێتەوە ١٥٢ كیلۆ.

–بیكە بە باتمان.

–دە باتمان و دوو كیلۆ.

–نا، نا، وانییە كەمتر دەكات.

–بۆچی وانییە؟ ١٥٢ كیلۆ، هەر باتمانی ١٥ كیلۆ، دەكاتە ١٠ باتمان و دوو كیلۆ، ئیتر چی؟ خۆ شتێكی ئەوەندە زۆر نییە.

–كاكە غەڵەتی، عادەتی بازاڕ ١٦ی بە ١٥یە.

–تێناگەم، ١٦ بە ١٥ یانی چیی؟

–دەزانم تێناگەی. تاوانی خۆمە تۆم ڕاگرتووە.

١٦ كیلۆ دەژمێرن و دەڵێن ئەمە ١٥، دایدەنێن بە باتمانێك.

هێندەم پێ سەیر بوو دام لە قاقای پێكەنین و گوتم: دەی جا با ئەمەش عادەتی بازاڕ بێ هەر ١٦ دیناری بۆ دەژمێرین و دەڵێین ئەوە ١٥ دینار.

مام سەعدوون گوتی: ئەو كێشەیەی ناوێ. ئەو میرزایە چۆنی حیساب دەكات بەو پێیە پارەم دەدەیێ باشە، دەنا دەیبەمە خانێكی دیكە.

–كوڕە ئەمە عادەتی بازاڕە. لە هەموو خانێك هەر وایە.

–من عادەت و مادەت نازانم. هەر ئەوەیە پێم گوتی.

ئەفەندی لە تووڕەییان چاوی دەرپەڕیبوو: باشە دەكاتە چەند؟

–٣٠ دینار و چوار سەد فلس.

–چوار جێیە. دەڵاڵییەكەی دەكاتە چوار دینار. تۆ ٣ دیناری لێ دەركە، بۆ مام سەعدوون بە زایە ناچێ.

–٢٧ دینار و چوارسەد فلس.

–دینارێكیشی ئەرزییە و قەپانی لێ دەركە.

–٢٦ دینار و ٤٠٠ فلس.

–٤٠٠ فلسەكەش حەماڵیی زاكیر.

مام سەعدوون و ئەوان ڕۆیشتن. ئەفەندی گوتی: چەندی مانگە؟

–١٥ی مانگە.

–بگرە، ئەوە دوو دینار و، بڕۆ بەڕێی خۆتەوە. تۆ بە كاری بازاڕ نایەی.

بیهێنە، ئەمما ناوی مەبە

کۆشکی ئاغایی وەکو کوندەبەبووی گەڕۆڵ بە بەربەڕۆچکی دێی (سەرکەل)ەوە هەڵنیشتبوو. لە هێندێ جێ پاسارەی بانەکان کەوتبوونە خوارەوە، لە هێندێ جێشدا چۆڕابوون، دەتگوت دەمی گزیری پیرە لەبەر کڕووساندنەوەی ئێسقانی پاشخوان و چەقەی زۆری چەند ساڵە لەگەڵ بێگارچییەکان ددانی تاق و واز کەوتووە و، ئەوی ماویشەتەوە خوار و خێچ بووە. لەمێژ بوو پلووسکەکان بەرببوونەوە و چاییان پێ لێنرابوو. شۆڵاوگەی باران کەندڕی خستبووە دیوارەکان و دەمیان لە گوندی سەرکەل داپچڕیبوو، دەتگوت قەستیانە ئەو چەند ماڵە ڕەعیەتەش کە لە دێدا ماون بە گاو گوێر و شیناوەردەوە قووت بدەن. بەردەکان سەریان لە سواغەکان دەرهێنابوو، ددانیان لە ڕیچەوە بردبوو، لەوە دەچوو نیازیان وابێ خۆیان لە بەندی دیوارەکان ڕزگاربکەن.

بەشی دەرەوەی قەڵا، دیواخان و پێشخانە، تەویلە و کادین، هێشتا هەر بەپێوە بوون. دیواریان بەدەورەوە و بانیان بە سەرەوە مابوو. بەڵام نە لە تەویلە حیلەی ئەسپ و ماین دەهات، نە کادین سپیایی کای تێدا دیاربوو. لە بن میچ سیسرە دەیانخوێند و لە خواریشەوە قالۆنچە ڕمبازییان دەکرد. ساڵێك بوو فەرشی دیواخانەکە فرۆشرابوو، بەڕەکانی پێشخانەی لێ ڕاخرابوون. هەموو شتێك لە ماڵی مەجیدخان بەرەو سووك و چرووکی دەڕۆیشت. ئەم بەڕانە نەبێ ڕێز و حورمەتیان پەیدا کردبوو لە پێشخانەوە هاتبوونە دیواخان و جێگای قاڵییان گرتبۆوە. تاقە حەسیرێکیش لبە مزگەوت پەڕەوازە ببوو هاتبووە قوژبنێکی پێشخانەکە.

دەزگای دەرەوەی مەجیدبەگ بە سێ شتەوە دەگەڕا: فەرەجی فەڕاش، هەڵۆی تانجی، ئێسترە بۆز. شەوانە ئێسترەبۆز فەرمانڕەوای شەشدانگی تەویلە بوو، سەربەخۆ دەیزەڕاند. هەڵۆ لەسەر کوتە حەسیرەکەی پێشخانە و فەرەجیش لە مزگەوت دەخەوتن.

تازە تاو لەناو ئاوایی کەتبوو. فەرەج لە مزگەوت هاتەدەرەوە. نۆرەی ماڵی سۆفی ڕەحیم بوو، چوو سەوەتەیەك کاو جامێ ماستی لێ ئەستاندن. کایەکەی کردە بەر ئێسترەبۆز و، ماستەکەی بردە ژوورەوە بۆ بەرچایی ئاغا. هاتەوە لە گوێسوانەی کادینەکە پێنج شەش لقی دار دەرهێنا و کوورەی دیواخانەکەی داخست، هەڵۆی لەسەر حەسیرەکە دەرکرد و لە جێگای دانیشت. تاوێکی پێچوو مەجید بەگ پەیدابوو، بەکاوەخۆ هەنگاوی هەڵدەهێنا. لەگەڵ هەموو هەنگاوێك کەوشەکانی قاچیان دەقۆستەوە. هەردوو دەستی نابووە کەلەکەی، ڕەسمی ئاغایەتیی بەجێ دەهێنا و لە شنەبای ساردیش شاردبوونیەوە. مەجید بەگ هاتە ژوورەوە لە پەنا کوورەکە دانیشت. فەرەج وەك دەست بۆ ژێژك بەرێ سەرینێکی تووکی گەورەی چڵکن کە بەرگەکەی لە دوو سێ جێ دڕابوو، لای پەنجەرەکەوە لە جێگای دوێنێ ئێوارەی ئاغا دانرابوو، بە ئەسپایی هەڵیگرت و هێنای لە پشت ئاغایەوە داینا. مەجید بەگ پاڵی داوە و گوتی: بچۆ نان بێنە. فەرەج تاوێکی پێچوو سینییەکی گەورەی هێنا دوو نان و پیاڵەیەك ماست و سێ ئیستیکان چای لەسەر بوو، لە بەردەم ئاغا دایناو چووەوە پێشخانە.

مەجید بەگ بە دەم وتووێژەوە، چەند پارووی نان و ماست خوارد و دوو ئیستیکانی چا خواردەوە. چاوی بڕیبووە سینییەکە و کەوتبووە دەریای خەیاڵاتەوە. دەستی شارەزای بەرپشتێنەکەی بوو. لە خۆیەوە قوتووە سغارەکەی دەرهێنا، سغارێکی پێچاوە و بە ئاگری

کوورەکە دایگیرساند. پزیسکێك ئاگر پەڕییە پشتی دەستی. وریابۆوە و بانگیکرد: وەرە لای بە.

فەرەج هات سینییەکەی لابرد. مەجید بەگ ناوبەناو مژێکی لە سیغارەکەی دەدا و بە وردی دەیڕوانییە میچی دیواخانەکە. تۆڕ و ڕایەڵەی جاڵجاڵۆکەی نەدەدی، فیکری دوورتر ڕۆیشتبوو، لەبەرخۆیەوە دەیبژارد: یەك.. دوو.. سێ.. تا گەیشتە سی.

فەرەج وای دەزانی ماڵە ڕۆیشتووەکان دەژمێرێ. لە پێشخانەوە هەڵیدایە: نەخێر ئاغا، بیست و پێنج.

مەجید بەگ ئەوەندە نوقمی خەیاڵات بوو گوێی لە فەرەج نەبوو، مژێکی دیکەی لە سیغارەکەی دا، دووکەڵ نەهاتە دەمی. قونچکە سیغارەکەی فت کرد. دارجگەرەکەی چەقاندە بەرپشتێنی و هاتەدەرەوە. بۆڕەو قۆڕەی گاو گوێر وریای کردەوە. تەماشای کرد ئەوا ماڵێکی دیکەش خەریکی کۆچ کردنە. تاوێ لووتی داژەند و، لە پاشان لەبەرخۆیەوە گوتی: بە گۆڕی بابیەوە، با بڕوا. داری خانووەکە بەشی مانگێکی کوورەکە دەکات. مەجید بەگ ڕۆیشتە ماڵەوە، سینییەکە بە سێ ئیستیکان و پیاڵەکی خاڵییەوە لەوێ دانرابوو، خەیاڵاتەکەی دیواخان سەری لێداوە. گوتی: ئەرێ خانم! تۆ پێم ناڵێی ئەم سینییە بۆچی وایە؟

زارا خانم گوتی: سینی چییەتی؟ چۆنە؟

–کچێ! ئەوە دەڵێی چی؟ بڕوانە ئەوەندە گەورەیە گێرەی لەسەر بگێڕە. لە دیواخان تەماشام دەکرد نانەکانیش بە حاڵ لە قوژبنێکیدا دیاربوون. دیواخانەکەش دەڵێی وشترخانە ئەوەندە بەرز و گەورەیە سێ ئاڵووداری تێدایە.

جا بۆ ناڵێی ئەویش لەبەریەك ڕەویوەتەوە.

–بەڵێ، بەڵێ، ئەسڵەن هەموو شتێك لەبەریەك ڕەویوەتەوە. کەوشەکانیشم ئەوا بە حاڵ بە پێمەوە گیر دەبن. بڕوانە کەواکەی بەرم، دەڵێی عەبایە، دوانی وەك منی تێدا جێ دەبێتەوە.

–کوڕە! قسەی چا بکە، ئابڕوومان دەچێ.

–چۆن بڕواناکەی؟ تۆش هەر وای. دەڵێی کیژۆڵەی کراسی دایکت لەبەر کردووە.

زارا خانم هەناسەیەکی هەڵکێشا و گوتی: ئەو ڕەعیەتە بێوەفا و ناپیاوانە بەجێیان هێشتین. لە دێیەکی چۆڵ و هۆڵدا هەر چاکە شێتیش نابین. سەیدی زەنبیل ئاور لە عەمر و ماڵیان بەردات.

میمکە پیرۆز، ژنی لالۆ ڕەحمان، کە بۆ خواحافیزی هاتبووە لای خانم، گوتی: ئەیڕۆ خانم گیان، توخوا بۆ دوعای شەڕ لە هاوماڵەکان دەکەی! ئەوانیش وەك تۆ ڕۆڵەی شیرینیان هەیە.

–میمکە پیرۆز ئەی توخوا ئەوە پیاوەتییە لەگەڵ ئێمەی دەکەن. ئەوە وەفا و ئەمەکە! دێیەکەتان چۆڵ کرد و ئێمەتان بە تاقی تەنیا بەجێ هێشت؟

–خانم گیان، بڵێین چی؟ ئەوەی لای خواوە بێ خۆشە. ئاخر چی بکەین. بەخوا ئەرکتان زۆر قورسە. تا پێمان کرا خزمەتمان کردن. ئێستاش لە پەڕوپۆ کەوتوون. ناشکوری نەبێ دێیەکە نەگبەت گرتوویەتی. دەڵێین بەشکم خوا لە جێیەکی دیکە دەروویەکی بەخێرمان لێ بکاتەوە و نەگبەت بەرمان بدا.

خانم لە قسەکانی میمکە پیرۆز "خوا"، "نەگبەت". "دەرووی خێر".. فیکرێکی بەدڵدا هات و گوتی: میمکە پیرۆز بەدڵییەوە مەگرە، لەگەڵ تۆم نەبوو. ئێوە ڕەعیەتێکی باش بوون، تا توانیتان لەگەڵمان مانەوە، بەخێرچن، خێرتان بێتەڕێ.

–خانم گیان! دەم خۆش. قەت دوعای شەڕ لە خەڵك مەکەن. ئێوە نەجیمزادەن. ودمی باش نییە.

–بەخێرچی، میمکە پیرۆز، بەخێرچی.. کارتان ڕاست بێ!

میمکە پیرۆز ڕۆیشت. زارا خانم قیژاندی بەسەر مەجید بەگدا. عەمرت نەمێنێ. سەرسەپۆلەی بێ دەم و پل و دەستەوستانە. تۆ کەی پیاوی.. منیش نەگبەت گرتمی، چارەم لە چارەی تۆ نووسرا. دیواخان وەك وشترخان وایە و سینی بۆ گەورەیە؟ ئاقڵ لە مێشکتدا نەماوە. بە دیار ئەو پیرەژنە ڕەعیەتەوە ئەم قسانە دەکەی. ئەوانە بە خوێنی سەرمان تینوون. هەر دەڕوا و دەیڵێ. ئاخرییەکەی بۆمان دەکاتە بەیت و باوێك و ئابڕوومان دەچێ.

جاری جارانە، سینی نانی گەنمە سەرداری شانەوشان داییۆشێ، شەش حەوت قاپ و دەوریی لەسەر بێ؟ دوو نانی وەك باڵە مێشوولە سینی لە کوێ پڕدەکاتەوە؟ ئاقڵت بەوە ناشکێ لە برسانا و لەبەر خەم و خەفەت وەك چیلکە وشك هەڵاتووین، کراس و کەوامان لێ بووەتە عەبا، دیواخان چۆڵ و هۆڵ و ڕووت و قووت؟ وشترخانە، ئەی چییە؟

تازە بۆم دەبێتەوە ئاغا و لە دیواخانە نان دەخوا. چاکە دێیەکە چۆڵە و کەسی تێدا نییە، دەنا دەبووینە پەند و مەخسەرە.

مەجید بەگ وەکو قەلەموونە لووتی بەسەر لچیدا شۆڕ ببۆوە، چاوی بڕیبووە عەرزەکە. بە کزییەکەوە گوتی: بڵێم چی؟ منیش دەزانم دیواخان و میواخان وەختی بەسەرچووە. گوتم بەرەجێژنانە. جارێ با وابێ، بەڵکو ڕەعیەتەکان ڕۆژی جێژن جێژنانەمان بۆ بێنن، جا لە پاشان بەرەو مەڕەکان کۆدەکەینەوە.

–جێژنی چی؟ تازە بە تەمای جێژنانەی؟ ئەوا ئەمڕۆش ماڵێکی دیکەیان ڕۆیشت. ماوەتەوە چوار ماڵ، ناگاتە جێژن ئەوانیش باردەکەن. بە تەمای جێژنانە خۆت لەسەرمانا دەکوژی؟ هەستە بڕۆ بۆ زەنبیل، بەڵکو سەیید هیمەتێکمان بۆ بکا، خوا دەروویەکی بەخێرمان لێبکاتەوە و نەگبەت بەرمان دا.

مەجید بەگ سواری ئێسترەبۆز بوو. فەرەج کەوتەپێشێ و چوونە زەنبیل. نە وەك جاران بارگە و بنەی پێبوو و نە دیاری و سەوقات. کەس خۆی تێنەگەیاند. شەو لێفەیەکیان بۆ هێنا لە خانەقا، چووە

ناو دووتویێی لێفەکەوە. لە خەویدا لای وابوو جاری جارانە، سەردەمی دەسڕۆیشتنییەتی. خەبەری بووەوە، بە دەم خەوەوە بانگی کرد: کێ لەوێیە؟

فەرەج گوتی: بەڵێ ئاغا.

–شتێکم پێدا دە، ساردە.

–هچ نییە، جلی ئێسترەکە نەبێ.

–بێدەنگ بە، سەگباب.

تاوێکی دیکەی پێچوو، سەرما زۆری بۆ هێنا. بانگی کرد: فەرەج شتێکم پێدا دە، زۆرم سەرمایە.

فەرەج گوتی: هەر جلە ئێسترەکە هەیە، هیچی دیکە نییە.

مەجید بەگ وتی: وست بە، کەرە.

چاوی چووە خەو، لە خەویدا زارا خانم لێی بە دەمدا هاتووە، گەزارە دەکێشێ و ئەوی بەسەر زاریدا دێ پێی دەڵێ. داچڵەکا. لەسەرمانا دەلەرزی. گوتی:

–فەرەج، زۆرم سەرمایە، عیلاجم بکە.

فەرەج گوتی: ئاغا، بەم شەوە کێ چاوی لێیە، قەی چی ئەکا؟ با جلی ئێسترەکەت پێدا دەم.

مەجید بەگ گوتی: باشە، بیهێنە، ئەمما ناوی مەبە.

تاج و تەختی کوێخا هۆمەر

چەند ساڵ پێش شەڕی دووهەمی جیهانی، هەر لە بەیانییەوە ڕۆژێك لە بازاڕی مەهاباد، سەرودا و کڕین و فرۆشتن وێستا. دووکاندارەکان کە هەموو شتێك بە گەزی خۆیان دەپێون، وە هەموو شتێك بە سەنگ و تەرازووی خۆیان دەکێشن، تا گەز و تەرازوویان لەکاردا بێ بەتەنگ هیچەوە نین، دنیا ژێروژوور بێ، هەر ئەوان فرۆشیان ببێ، پەکیان پێناکەوێ. ئەو ڕۆژە نیوگەز وەکو مقاشی هاوین لەولاوە کەوتبوو، تەرازووش مریشکە بەکورکت تێدا بنایەتەوە. کوتووپڕ چپەچپ کەوتە بازاڕ. یەك لە یەکی دەپرسی: چ باسە، کرمانج ئەمڕۆ بۆ دەرمانیش دەست ناکەوێ؟

زۆری پێ نەچوو زانرا: سەرباز دەوری شاری گرتووە، سوخرەیە، ماین، ئەسپ، وشتر، گوێدرێژ، هەرچی بە کاری سواری و باری بێت بە سوخرە دەگیرێ.

ئەمجار خەڵك زیاتر تینووی دەنگوباس بوون. چییە؟ چ قەوماوە؟ کەس نەیدەزانی! کەسیش نەیدەوێرا زۆری لێ بکۆڵێتەوە. کاروباری لەشکری دەوڵەتە و نهێنییە، لێکۆڵینەوەی باسی سەرە.

دوو سێ ڕۆژی پێچوو، وردە وردە سوخرە بڕاوە و وەزع هاتەوە دۆخی خۆی. دەنگوباس بڵاوبۆوە: بەشێك لەو لەشکرەی لە مەهابادە، چووە بۆ ناو (گەورکان). پاشان خەبەر گەیشت کە لە گەورکانیش تێپەڕیوە و بەرەو سەردەشت ڕۆیشووە. ئیتر دەنگوباس وشکاوی هات. هێندێك دەیانگوت: ڕەنگە ئەمانە چووبن هیی سەردەشت بگۆڕن. هێندێکانیش دەیانگوت: ڕەنگە لەو ناوە شەڕ بێت. هاتوچوو بۆ سەردەشت نەبوو، نەیاندەهێشت هیچ کەس هیچ ببیسێ. ئەوە ببووە مەتەڵۆکەیەك کەس نەیتوانی هەڵیبێنێ. تا شێن و شەپۆڕ لە ماڵی (حەیدەر عەلی خان)دا کەوت. حەیدەر عەلی خان ئەفسەری فەرماندەی بەشی شەست تیری ئەو لەشکرە بوو کە چووبووە سەردەشت. دەرکەوت کە سەید عەلی خان کوژراوە.

خەڵك لە ژمارەی سەربازە کوژراوەکان کەوتنەخۆ. یەکێ: دەیگوت: سەد سەرباز کوژراوە. یەکێك دەیگوت: دوو سەد. هیی وا بوو دەیگەیاندە پێنج سەد. هێندێکیش دەیانگوت قەلاچۆیان تێخراوە و چۆلەکەکوژیان نەماوە.

خەڵك ئەوەندەیان حەز بە فەوتانی لەشکری دەوڵەت دەکرد، ئەوەی لە دڵیاندا بوو بە زۆرکردنی ژمارەی سەربازە کوژراوەکان دەریان دەبڕی و، بەم جۆرە کفتوکۆی دڵی خۆیان دەڕشت. بەڵام سەرلەبەریش بتگرتایە قسەکەیان بێ ناوەڕۆك نەبوو، چونکە ئەو بەشە لەشکرەی دەوڵەت کە لە سەردەشت بوو هیچی پێ نەکرا.

دەوڵەت نەیدەویست وەکو جاران –کە لە هەرلایەکی کوردستانی ئێران جووڵانەوەیەك ببوایە تفەنگی بە عەلی ئاغای حاجی ئێلخانی و قەرەنی ئاغای مامەش و چەند سەرۆك عەشیرەتی خۆفرۆشی دیکە کۆدەکردەوە و جووڵانەوەکانی کوردی بە کوردەکان دەخنکاند– ئەمجاریش وابکات. دەوڵەت خۆی بە دەستەڵاتدار دەزانی، ئەوانیشی چەك چن کردبوو، ئیتر نەیدەویست جارێکی دیکە چەکیان بداتەوە دەست. دەیگوت: "ڕەش هەر ڕەشە". ئەمانە با خائینی گەلەکەشیان بن، هەر کوردن و جێگای بڕوانین.

نەشیدەویست لە شارەکانی دیکەوە لەشکر بێنێ. تا خەڵك نەزانن هێشتا کەسی وا ماوە بتوانێ لە زەمانی ڕەزاشادا سەری دڵی هەڵاوێ. لە تارانەوە فەرمان درا مەسەلەکە لە کورتی ببڕنەوە و پووش بەسەری کەن.

فەرماندەکانی لەشکری (ورمێ) و (مەهاباد) و (سەردەشت) کەوتنە ڕاو تەگبیر. ئاخرییەکەی بڕیاریاندا لەگەڵ کوێخا هۆمەری سوێسنێ وتووێژ بکەن. "کێ ئەم زەنگۆڵە لە ملی پشیلە بکات؟" دەستیان کرد بە پرسیار لەو بازرگان و دەرەبەگانەی سەر بە دەوڵەت بوون. بە هەموویان "کاحسێن"یان دۆزییەوە.

کاحسێن هەم سەید بوو، هەم بە ڕاوێژی دەمی عەشایری دەزانی. کاتی شەڕی هەوەڵی جیهانی میرزای باپیراغای مەنگوڕ بوو. لە پاشان بەنۆرە میرزای عەلی ئاغای حاجی ئێلخانی وقەرەنی ئاغای مامەش بوو. سەرۆك عەشیرەتەکان دەیانناسی و بە پیاوێکی ئاقڵیان دەزانی. چەق و تەقی دنیای زۆر دیبوو. لە شەڕی هەوەڵی جیهانیدا کە لەشکری عوسمانی لە سابڵاخ (مەهاباد) بوو، داوایان لە باپیراغا

کرد بە خۆی و لەشکرییەوە بچێ بۆ (خەزا). باپیراغا بە کاحسێنیدا وەڵامێکی زۆر توند و تیژی بۆ ئەفسەری عوسمانی ناردەوە. ئەفسەری عوسمانی کە دەستی نەدەگەیشتە باپیراغا، حوکمی ئیعدامی کاحسێنی دا.

کاحسێن بە تکای قازی عەلیی باوکی قازی محەمەدی شەهید ڕزگاری بوو. کە لەشکری ڕووسی قەیسەری هات و لەشکری عوسمانیی شکاند، ڕۆژێک کاحسێن بۆ کاری باپیراغا دەچووە سابلاخ. لە ڕێگا تووشی دەستەیەک ساڵداتی ڕووسی بوو، ساڵداتەکان کە بۆ کابرایەکی دیکە دەگەڕان، بەهەڵەچوون و کاحسێنیان گرت، وە لەگەڵ دیلی دیکە نێردرا بۆ قەفقاز، تا لە شۆڕشی مەزنی ئوکتۆبەردا بەربوو، هاتەوە.

کاحسێن کە بە سارد و گەرمی ڕۆژگار قاڵ ببوو، بۆ ئەم کارە هەڵبژێردرا، وە لەگەڵ ئەفسەرێک ناردیان بۆ لای کوێخا هۆمەر لە گوندی (قەڵەڕەشە).

کاحسێن گوتی: فەرماندەی سەردەشت لە پێشدا پیاوی ناردبووە لای کوێخا هۆمەر، کە لە لایەن دەوڵەتەوە دوو کەس دەنێردرێن بۆ وتووێژ. کوێخا هۆمەر قبووڵی کردبوو. لەسەر ئەو بەڵێنییە کەوتینەڕێ. کە لە سەردەشت دەرکەوتین و گەیشتینە ناو نزار، دوو کابرای سوێسنیی ڕووتەڵە لە بن دەوەنێک دەرپەڕین، تفەنگەکانیان قایشی پێوە نەبوو، لە جیاتیی قایش بەنیان تێخستبوو. پرسییان چ کارەن، بۆ کوێ دەچن؟

گوتمان: لە لایەن دەوڵەتەوە دەچین بۆ لای کوخا هۆمەر.

گوتیان: ڕاوەستن تا پرس بکەین.

یەکیان ڕۆیشت، دوای نیوسەعات هاتەوە.

گوتی: با بڕۆن.

ڕۆیشتین، گەیشتینە بەندەنێ. دیسان دوو سوێسنی لەبن دارێک دەرپەڕین:

—چ کارەن، بۆ کوێ دەچن؟

—لە لایەن دەوڵەتەوە دەچین بۆ لای کوێخا هۆمەر. ڕاوەستن، تا پرس بکەین.

یەکیان ڕۆیشت و دوای سەعاتێک هاتەوە، گوتی: با بڕۆن.

بە دۆڵی قەلەڕەشەدا بەربووینەوە. لە شیوێک دوو سوێسنیمان لێ دەرپەڕی:

—چ کارەن، بۆ کوێ دەچن؟

—لەلایەن دەوڵەتەوە دەچین بۆ لای کوێخا هۆمەر.

—ڕاوەستن، با پرس بکەین.

یەکیان ڕۆیشت و دوای سەعات و نیوێک هاتەوە،

گوتی: با بڕۆن.

ڕۆیشتن تا گەیشتینە قەراخ ئاوایی قەلەڕەشە. دوو سوێسنی لەوێ ڕاوەستابوون:

—چ کارەن، بۆ کوێ دەچن؟

لە لایەن دەوڵەتەوە دەچین بۆ لای کوێخا هۆمەر.

—ڕاوەستن، با پرس بکەین.

یەکیان ڕۆیشت، دوای دوو سەعات هاتەوە،

گوتی: با بڕۆن.

ڕۆیشتن، گەیشتینە بەر حەوشەیەک کە بە تەیمان گیرابوو، چەپەرێکی گەورەی پێوە بوو.

سوێسنییەک بە تفەنگەوە لەودیوی چەپەرەکە ڕاوێستابوو.

—چ کارەن، لە چی دەگەڕێن؟

—لە لایەن دەوڵەتەوە هاتووین بۆ لای کوێخا هۆمەر.

بانگی کرد: پیرۆت! ئەمانە دەیانەوێ بێنە لای کوێخا هۆمەر.

دوای چارەکە سەعاتێک پیرۆت لە هەیوانی هۆدەیەکەوە بانگی کرد: با بێن.

ڕۆیشتین، گەیشتینە هەیوانەکە. پیرۆت گوتی: ڕاوەستن.

پیرۆت چووە ژوورەوە. دوای ماوەیەک هاتە دەرەوە، گوتی: بچنە ژوورەوە.

چووینە ژوورەوە. چ ببینین؟ سەیر و سەمەرە! هۆدەیەکی قوڕین، دیوارەکانی بە دووکەڵ ڕەش ببوو، میچەکەی قورماوی بوو، تاقە پەنجەرێکی بچووکی تێدابوو بۆ سەر هەیوانەکە، شووشەکەی بە دووکەڵ ڕەش داگەڕابوو. هیچی لێ ڕانەخرابوو. لە ناوەڕاستی هۆدەکەدا کورسییەکی زستانی کە لەسەر تەنوور دایدەنێن و لێفەی پێدا دەدەن و لە دەوری دادەنیشن، دانرابوو. کوێخا هۆمەر لەسەر کورسیەکە دانیشتبوو، لاقێکی نابووە سەر لاقێکی، بەسەر سەریەوە سەوەتەیەک بە بەن بە داری میچەکەوە هەڵاوەسرابوو. کوێخا هۆمەر سەری کردبوو بە بن سەوەتەکەدا. کوێخا هۆمەر نە تەماشای کردین" نەوەڵامی داینەوە. پیرۆت قەلیانێکی تێکرد و دایە دەست کوێخا هۆمەر. کوێخا هۆمەر ناوبەناو مژی لە قەلیانەکە دەدا و چاوی بڕیبووە پەنجەرەکە. ئێمەش وێستابووین. کابرای ئەفسەر سپی هەڵگەڕاببوو.، لە بیچمی وا دەردەکەوت لای وایە بەدەست ئەم دێو و درنجەوە هەزار گیانی پێ بێ گیانێک بە ساخی دەرناکات. بە چاو ئیشارەم لێ کرد: نەترسی. دوای تاوێک کوێخا هۆمەر گوتی: پیرۆت، چای بێنە.

پیرۆت چایەکی هێنا و داینا. کوێخا هۆمەر ناوبەناو مژێکی لە قەلیانەکە دەدا و قومێکی لە چایەکە دەخواردەوە. کە لە قەلیان و چایەکە بۆوە، ڕوویکردە ئێمە و گوتی: ئێوە کێن؟ دەڵێن چی.

گوتم: کوێخا هۆمەر، ئەمە ڕەسم و باوی کوردەواری نییە. لە هەموو ماڵێک ڕێز و حورمەت لە میوان دەگرن. ئێمە میوانی تۆین.

—بەڵێ، کە دەستتان ناڕوات، ئەم قسانە دەکەن. ئێستا قسەتان چییە بیڵێن.

—لە پێشدا پیاویان ناردبووە لات قبووڵت کردبوو ئێمە بێین. ئەوا لە لایەن دەوڵەتەوە هاتووین قسەت لەگەڵ بکەین.

—چۆن هاتن؟

—لە سەردەشت کەوتینە ڕێ و ئەوا گەیشتووینەتە ئێرە، لای تۆ.

—نا، نا، بە وردی بۆم بگێڕنەوە تووشی کێ هاتن؟ چییان لێ پرسین؟

بە وردی هەمووم بۆ گێڕایەوە، چەند جار ڕایانگرتین، چەند برسی و توونی بووین.

گوتی: لێرە، لەم هۆدەیەدا چۆن؟

گوتم: وەڵامی سڵاوت نەداینەوە، ماندوو نەبوونیت نەکردین. لەو ساوە تا ئێستا بە پێوە ڕاتگرتووین.

—قسەی چیم لەگەڵ دەکەن. ئەمە وەڵامەکەتانە. کردەوەی پیاوەکانی دەوڵەتەکەتان لە سەردەشت لەگەڵ ئێمە ئاوایە. بە شایەکەتان بڵێن کردەوەی پیاوەکانی باش دەکا و وەکو ئینسانان دەبزوونەوە، ئەوا باشە. ئەگەر هەر لەسەر ئەم پێودانانەش دەڕۆن، ئەو تاج و تەختی هەیە، منیش ئەمە [ئیشارەی بۆ سەوەتەکە کرد] تاج و، ئەمەش [ئیشارەی بۆ کورسییەکە کرد] تەختم. دەسا دەست لە دەست و قەوەت لە خوا. کوێخا هۆمەر دەرفەتی نەداین قسە بکەین، گوتی: پیرۆت بییانبە.

پیرۆت بردینییە هۆدەیەکی گەورەی ڕووناک و خاوێن، قاڵیی لێ ڕاخرابوو، پاڵ و پشتی لێ دانرابوو، سەماوەر قوڵتەقوڵتی بوو. دانیشتین، چایان بۆ تێکردین. دوای تاوێک کوێخا هۆمەر هات و لای خوارەوە دانیشت. بە ڕووخۆشییەوە بەخێرهاتنێکی گەرم و گوڕی کردین. نان و خوانێکی باشیان هێنا و نانمان خوارد.

گوتم: دەی کوێخا هۆمەر، ئێستا با قسان بکەین.

—قسەی چی بکەین؟ "قسە هەزارە، یەکی بەکارە". من وەڵامی ئێوەم دایەوە. تۆ پیاوێکی ئاقڵی. بڕواناکەم تێنەگەیشتبی. ماڵاواییمان لێکرد. کوێخا هۆمەر زۆر بە حورمەتەوە بەڕێی کردین.

هاتمەوە، سەرلەشکرم تێگەیاند تاوانی ژاندارمەیە سوێسنییەکانی ئەوەندە هەراسان کردووە ناچار بوون بەگژ دەوڵەتدا بچن. دەوڵەت قەدەغەی کرد ژاندارم بە خاکی سۆسنیدا بچێ. بۆ کاروباری ئەوێ دایرەیەکیان دانا بە ناوی (دایرەی ئینتیزاماتی عەشایری)، کابرایەکیان کردە سەرۆکی ئەو دایریە بە ناوی (سەرهەنگ پزیشکییان). سەربازەکانی پزیشکییانیش پاش یەك دوو ساڵ وردە وردە چوونەوە سەر پێودانەکەی ژاندارم، تا ڕێژیمی ڕەزاشا ڕووخا. ڕۆژێك لە ڕۆژەکانی هاوینی ساڵی ١٩٤١ پزیشکیان و سەربازەکانی، وەکو سڵقی ڕووت، بە تووێی کراس و دەرپێ هاتنەوە مەهاباد و لەوێوە ڕۆیشتنەوە بۆ پێتەختی شاهەنشاهی.

ئاغا وەجاخی ڕۆشنە

ڕەشید ئاغا لە تەمەنی لاوێتیدا بوو. چەند ساڵێك بوو ببووە ئاغا. ئەویش وەك "گای حاکم[١]" لە تەڕی دەیخوارد و لە ویشکی دەخەوت. لەوەتی پێگەیشتبوو، شەو خەریکی قومار و، ڕۆژ خەریکی ڕاوو شکار بوو. تاقە هونەرێکی کە بووی، ئەوە بوو لە زمانی تاژیی دەزانی.

ڕەشید ئاغا: هەو.. هەو.. هەو.. ڕستی هاوریشم و قەلادەی زیوت لە ئەستۆ دەکەم، دەست و پەنجەت لە خەنە دەگرم، جلی تورمەت بۆ دەکەم!

تاوس، وەکو ژاندارمەیەك کە تازە چەند کوردی گرتبێ و ئافەرینی لێ کرابێ و ئەفسەرەکەی بانگی کات، یا وەك ژنە وەرزێرێکی کە بەناو دڕك و داڵدا بە دوای تاقە مانگا ونبووەکەیدا ڕابکات، بە خۆشبەزی و خێرایی بازی دەبرد بۆ لای ڕەشید ئاغا، وە خشپەی پێی نەدەبیسرا، بە قەلادەی زێوین و جلی تورمەوە بە دەوروبەری ئاغادا دەهات و دەچوو، کلکەسووتەی دەکرد، خۆی دەکێشاوە و دەیقوروسکاند، پای: ئامادەی ڕاو و تێبەربوونم.

ئاغا و تانجی، پشتاوپشت، لەگەڵ یەکتر هاتبوونە خوارەوە. هەرچەند لە دوو ڕەگەزی جیاواز بوون، بەڵام سەبارەت بە پێشینەی مێژوویی بێ تەرجومان لە یەکتر تێدەگەیشتن.

ئێوارەی ڕۆژێکی دەمەوزستان بوو. لە هەیوانی دیواخانی "نۆبار[٢]" ڕەشید ئاغا و تاوس بەدیار نۆکەرەکانەوە، بە زمانی حاڵ ئەو قسانەیان دەکرد.

نۆکەرەکانی ڕەشید ئاغا کە زوربەیان لەگەڵ نۆبار و دیواخانە و ئەسپ و تاژی لە ئاغای ڕەحمەتی بە میرات مابوونەوە، لە هەراویی ناودەست و باریکیی دەست و پاشوو و خۆشبەزیی تاوس واقیان وڕمابوو، هیوادار بوون خۆیان و ئاغایان بێ گۆشت نەکات. یەك لە دوای یەك پیرۆزبایی تاوسیان لە ڕەشید ئاغا دەکرد. لە پاشان کوێخا عەولا هەڵیدایە و گوتی: بە گۆڕێکی ئاغای ڕەحمەتیی تێچووە، ئەو تاژیە دیزیەتییە. ئەگینا ئەم هەڵۆیە و دوو تەغار گەنمیان نەگوتووە.

ڕەشید ئاغا: دەچەغەبە. دەویت باب، ئاقڵت بۆ لەکارکردم! دیارە ئەگەر حەمەوەیس لەبرسا قوڕەی زگی نەهاتایە، بۆ دوو تەغار گەنم لێرەوە نەدەچووە "تیلەکۆ[٣]"، بە شەوی ئەنگوستەچاو، سینگی خۆی بە گووللەوە نێت و تاوس بۆ من بدزێ. دوو ساڵی تەواوە ناوبانگی تاوسم بیستووە. لە عاسمان بۆی دەگەڕام، لەسەر زەوی دەستم کەوت، ئەگەر زۆرت بەخیلی بە حەمەوەیس دێ دوو تەغار گەنمی دەستکەوتووە، نەچووە بچێ، ڕستت دەکەم و تێت بەردەدەم، کە کەروێشکێکت کوشت دوو تەغار گەنم بە تۆ دەدەم.

کوێخا عەولا: دە باشە ئاغا. تۆ لەسەر کەروێشکی خۆت نیی؟ من تەماڵێکت بۆ دەدۆزمەوە، کەیفت لێیە لە لاندا بە زیندوویی دەیگرم، حەزدەکەی تاوسی تێبەردە.

ڕەشید ئاغا: دە بڕۆ تەماڵ بدۆزەرەوە.

کوێخا عەولا: ئاغا ئەوەندەم لێ بوەستە گەردالێك بەفر بباریێ. بزانە دوو تەغار گەنمەکە حەلاڵ دەکەم یان نا؟

لەوکاتەدا، تاوس ڕەشید ئاغای تێگەیاند کە ئارەزووی ڕاوی هەیە. بە بەردەمی ئاغادا ٣-٤ بازی برد. بەحاڵ نووکی پەنجەی لە زەوی دەخشا. ڕەشید ئاغا [بە تاوس]: دەك لەبەر قەڵەمبازت مرم. [ئەوجار بە کوێخا عەولا]: بەسەری مارف ئاغا، سبەینێ تا چێشتانێ تەماڵێك نەدۆزییەوە گەسکت لەسەر بارەوە دەنێم[٤]. کە دۆزیشتەوە جگە لە دوو تەغار گەنم، ئەو ڕانك و چۆغەی بەریشم هیی تۆیە. دە بڕۆ بزانم چ دەکەی؟

کوێخا عولا: ئاغا! سوێندەکەت بە گوڵ بێ. لە بەفری نەباریو، تەماڵت لە کوێ بۆ بدۆزمەوە؟ ئەوەندەم سەبر لێ بگرە. بەفر عەرز سپی بکات جا ئەو حەلە چاوم لێ بکە.

ڕەشید ئاغا: ئەو قسانەی پێ ناوێ. باسی تەماڵت کرد، دەبێ بیدۆزیتەوە. دەنا دەتکەمە تەماڵ و سەگت تێ بەردەدەم.

بایز [یە کێ لە نۆکەرەکان، کە بەڕیز لە بن دیواری هەیوانەکە بەدیار ئاغاوە وێستابوون] لەبەرخۆیەوە: عەولا خۆی بە دەمڕاست دەزانێ. دە بڕۆ بەم ڕەشانگە تەماڵ بدۆزەوە.

جافر [یەکێکی دیکە لە نۆکەرەکان]: ئەوەندە گەوجە پێی وایە کەروێشکیش ڕەعیەتە بچێ لە ماڵەوە بە شەق بیهێنێتە بێگار. ئێمەش دەتوانین ڕەعیەت بە شەق ئەمدیوو ئەودیو کەین. دە بڕۆ تەماڵ بدۆزەرەوە. بە زمانی خۆت پێوە بووی!

مام سەلیم [بە حاڵ کەڵبەی لە دەمدا مابوو، وەختی خۆی گەورە نۆکەری مارف ئاغای باوکی ڕەشید ئاغا بوو] بە پڵتەپڵت لەبەرخۆیەوە دەستی پێکرد: دەك کوێر بم، ئاغا ئاوا دەبێ. دەمەویست ئێستا ئاغای ڕەحمەتی بوایە ئەم چەلەحانێیەی لەگەڵ بکردایە. چما کاری لە پێستی سەری نەدەئاخنی.

ڕەشید ئاغا، کە بە بەرسەفی نۆکەرەکاندا پیاسەی دەکرد، گوێی لەو قسەیە بوو، چووە پێستی باوکییەوە و گوتی: مام سەلیم! سبەینێ تا نیوەڕۆم لێ ڕاوێستە، جا قسەی ئاغای خۆت تاقی کەرەوە، بزانە چۆن دەیکەمە تەماڵ.

---

[١] قسەی پێشینانە بە کەسانی ئاوا دەڵێن "وەك گای حاکم وایە لە تەڕی دەخواو، لە وشکی دەنوێ".

[٢] نۆبار: گوندێکە لە مەڵبەندی بۆکان.

[٣] تیلەکۆ: ناوچەیەکە لە مەڵبەندی سەقز.

[٤] یانی: بە ماڵەوە دەرت دەکەم.

کوێخا عەولا، هەرچەند باب نۆکەر نەبوو، وەکو مام سەلیم چاوی بە پاشخوانی ئاغای ڕەحمەتی نەپشکووتبوو، بەڵام دەتگوت لەژێر چەکوشی شەیتان دەرپەڕیوە. لە فڕوفێڵی ئاغا و نۆکەریدا وەستابوو، دەیزانی ئاقڵی ئاغا تاکوێ بڕەکات. تەگبیری خۆی کردبوو، ئەمما دەیویست ڕەشید ئاغا پتر شێلگیر کا. تا دوو تەغار گەنمەکەی دەستکەوێ. ڕووی کردە میرزا سمایلی میرزای ئاغا کە لەولاوە وێستابوو، کتێبێکی چڵکنی بە دەستەوە بوو: مام میرزا بۆم بڕوانە ئەو کتێبە، جا ڕبەیەکت لە گەنمەکە دەدەمێ.

میرزا سمایل: دەبڕۆ مردووت مرێ. ئێستاکە لە قەندییلیش بەفر نەکەوتووە، قامووسیش تەماڵ ناگری. بۆت بڕوانمە کتێبی چی؟

کوێخا عەولا: بەسەری ئەو ئاغایە ڕبە گەنمێکت لە کیس چوو!

ڕەشید ئاغا: ها.. ها.. لە سبەینێی نەهاتوو، لەتە ماڵی نەدۆزراوە و، لە گەنمی وەرنەگیراو، داخ دەباتە دڵی میرزا!

نۆکەرەکان: بەڵێ، ئاغا جوانی دەفەرموێ.

ئاها.. ها.. ها..

کوێخا عەولا (دەیەویست بۆ پێکەنینی ئاغا زیاتر سەربکاتە سەر میرزا، باشە، مەڕوانە کتێبە چڵکنت. بەسەری ئەو ئاغایە چاوت بە گەنم ناکەوێ.

میرزا: کوڕە، باوکم، برام! دەوەن بە ئاشی چم پێدەکەی؟ تۆ خۆت تەماعی ماسیی ناو دەریا کەوتووەتە سەرت، واز لە من بێنە.

ڕەشید ئاغا: من عەولا دەناسم. بە ڕبە گەنمێك باوکیشی دەفرۆشێ.

میرزا (کە داخی عولای لەدڵدا بوو): شوکور باوکی نەماوە، ئەگینا بێ گەنمیش دەیهێنایە سەما. کوێخا عولا تێگەیشت مەبەستی میرزا ئەوەیە باوکی عەولا ڕەعیەت بوو. ئەگەر بمایە ئەویشی بە دەردی ڕەعیەتەکانی دیکە دەبرد. گوتی: من نمەك بە حەرام نیم. ئاغام چۆنی پێ خۆش بێ وا دەکەم.

میرزا، کە زانیی قسە دەگاتە ناسکی، گوتی.: ئاغا حەزدەکا تەماڵی بۆ بدۆزێتەوە.

کوێخا عەولا: باشە، بەڵام بەو شە رتە دەم لە گۆشتەکەی نەدەی.

مام سەلیم: هەتیوە، عەولا، تۆ شێتی؟ لە بەفری نەباریو، لە تەماڵی نەبوو، لە ڕاوی نەکراو، لە تاژیی تێبەرنەدراو، لە کەروێشکی نەکوژراو، لە چێشتی لێنەنراو، میرزا دەم لە گۆشتی چی نادات؟

میرزا: بەخوا بڵێم چی؟ سەرم لەم قسانە دەرناچێ!

کوێخا عەولا: ڕاست دەکا. هەر سەری لەوە دەردەچێ بۆ ڕەعیەتەکان بپارێتەوە و تکایان بۆ بکا. ئەوەندەی قاقەز و ماقەز خوێندۆتەوە و هاتوچۆی شاری کردووە قسەی ئێمەی پێ هیچە.

میرزا: تۆ بڕۆ تەماڵ بدۆزەرەوە و واز لە من و قاقەز و ماقەزم بێنە. هەر شتە وەختی خۆی هەیە. ئێستا جاری ئەوا وەختی تەماڵ و ڕاوە.

ڕەشید ئاغا (بە دەم ڕێگای ژوورەوە): عەولا!

تاوس بەرە دەست و پاشووی لە خەنە گرە بۆ تەماڵەکەی سبەینێ.

کوێخا عەولا: بەڵێ، ئاغا.

ڕەشد ئاغا (بەیانی دوای نان و چا): عەولا!

کوێخا عەولا (کە لە پێشخانە لەگەڵ نۆکەرەکان خەریکی پاشخوان خواردن بوو، پارووەکەی بەخڕی قووت دا): بەڵێ.. بەڵێ.. ئاغا.

ڕەشید ئاغا: دەست و پاشووی تاوست لە خەنە گرت؟

عەولا: بەڵێ، ئاغا.

ڕەشید ئاغا: قسەی خۆم لەبیرنەچۆتەوە تەماڵت دۆزییەوە.

عەولا: بەڵێ، ئاغا.

ڕەشید ئاغا: ولاغان بێنن، با بچین بۆ ڕاو.

تاوس لەبەر ئەسپی ڕەشید ئاغاوە سەمای دەکرد. لە بناری "تەرەغە[5]" ڕاو دابەسترا. کە گەیشتنە شێوەڵێك، عەولا، لەپڕ، هەڵیکێشا تەماڵ:

-خولامی سەری ئاغای خۆمم، تەما.. ڵە!

ڕەشید ئاغا تاژیی تێبەردا، بەڵام کەروێشك هەڵنەستا.

عەولا: ئاغا، بەلان کەوتووە[6]، با بچم هەڵی ئەستێنم. ڕکێفی لێدا و چووە پێشەوە.

دابەزی و گورجێك پەتی ملی کەروێشکی داڕنی و فڕێیدا دەرەوە.

ڕەشید ئاغا (تاوسی دووبارە تێبەردا): ها بیگرە تاوس ها.! دەری نەکەی ها!.. لە سەری منت کەوێ.. تاوس یەك دوو سەری پێداهات و کەروێشکی هەڵگرت.

عەولا بەغار چوو کەروێشکی لە دەم تاژی سەندەوە و بە پاشکۆیەوە هەڵیواسی.

کە گەڕانەوە عەولا چاوی پێکەوت برایمە شەل لە سەرمانا دەلەرزێ کەچی لە بەر دەرکی مزگەوت لەگەڵ میرزا وێستاوە قسەی بۆ دەکات.

کوێخا عەولا (بە پەلە): برایم ئەوە هێشتا نەڕۆیشتووی؟

برایم: بۆ کوێ؟ تۆ هیچت بە من نەگوتووە.

کوێخا عەولا: پێم نەگوتی، ئەوا گوتم. ڕاکە بچۆ بۆکان تەنەکەیەك نەوت بێنە بۆ ماڵی ئاغا. زوو وەرەوە، بۆ ئێوارێ فریای خە!

شەو لە دیواخان بە دەم خواردنی گۆشتی کەروێشکەوە، باس باسی ڕاو و تاریف تاریفی تاوس بوو.

[5] تەرەغە: کەژێکی گەورەیە لە ناوچەی بۆکان.

[6] یانی لە لاندا خۆی مات داوە.

ڕەشید ئاغا: مام سەلیم! چۆنم تەماڵ بە عەولاّ پەیداکرد؟ خۆ ئێستا ئاغایەتی دەزانم؟

مام سەلیم: ئەوەندەی گڵ بەسەر ئاغای ڕەحمەتییەوەیە، سەد ئەوەندە عومری تۆ بێ. شوکر ئاغا وەجاخی ڕۆشنە.

میرزا (بزەی دەهاتێ): بەڵێ، ئاغا وەجاخی ڕوونە!

ڕەشید ئاغا: مام سەلیم! بەیانی دوو تەغار گەنم بدە بە عەولاّ، ڕانك و چۆغەکانیشی بۆ دەنێرم..

شەو دیواخان چۆڵ بوو، عەولاّ دەرپێشتە ماڵەوە، لای دا دەرکی ماڵی برایمە شەل و بانگی کردە دەرەوە، گوتی: برایم لە دەمت دەربێ کەروێشکی ماڵیت لێ ون بووە، لەژێر بێگاردا دەتپرووکێنم. خۆ دوێنێ هیچت بە میرزا نەگوتووە؟

برایم: جا با پێشم گوتبێ، چیی تێدایە، ئەویش هەر لە خۆتانە!

عەولاّ: نا، نا. ئەوە کابرایەکی شاری و دەمشڕە. ئەگەر لای ئاغا باسی کرد، تۆ بڵێ درۆ دەکات شتی وا نەبووە، جا نۆرە بێگارت لەسەر هەڵدەگرم.

خەملی پەموو

هاوینی ساڵی ١٩٥٦ بوو، خانەقا چۆڵ و هۆڵ بوو، زەوی خوا دەزانێ بۆ جاری چەندەم لە ڕۆژ نێزێك دەبۆوە و تیشك و تینی زیاتری لە خۆر وەردەگرت. وەرزێرەکان وەکو هەموو هاوینێکی دیکە بە ئیش و کاری کشتوکاڵەوە سەریان قاڵ بوو، نەیاندەپرژا سەری ماڵی شێخ بدەن. ئەگەر دەرفەتیشیان ببوایە، لەبەرئەوە کە نوخشە دەرنەهاتبوو، لە ڕوویان نەدەهات بە دەستی خاڵی و بەتاڵ بێنە زیارەت. پەردەی کشوماتی بەسەر خانەقا و ماڵی شێخا کشابوو. لە شەو و ڕۆژدا تەنیا پێنج جار دەنگی بانگی سۆفی قادری هەورامی گۆمی بێدەنگیی نەختێ دەشڵەقاند. لە جیاتیی "خەتم و تەهلیلە"ی سۆفی و زکر و دەفی دەروێش، مێشوولەکان کە لە برسانا ئاڵۆزابوون، تێکدەهاڵان و ویزەوزیان بوو.

شێخ پێش نیوەڕۆ و ئێوارە تا نێزیك بانگدان یا لە حەوشەی خانەقا پیاسەی دەکرد، یا لەسەر کورسییەکەی کە لە هەیوانی خانەقا بە تایبەتی بۆ ئەو دانرابوو دادەنیشت و دەنکی تەزبێحەکەی دەگێڕاو، دیاربوو بیری لە داهاتی پاییزی پار دەکردەوە کە چەندە بوو، وە ئەمساڵ چەندە دەبێت.

مەلا جەلال، کە ئەگەر نوێژ کالاّ بوایە دەکرا بڵێین کرێکاری دینی بوو، مانگی بە پێنج دینار بۆ پێشنوێژی بەکرێ گیرابوو. وەکو کرێکاری دەستەمۆ کە چاوی لە دەمی خاوەن کار بێت و وریای وەخت و کاتی کارەکە بێ، گوێی لەوە نەبوو کەس هەیە لە پشتیەوە نوێژ بکا یان نا، لەگەڵ دەنگی بانگەکە دەسبەجێ دەخزا میحرابەکە. سۆفی قادریش کە نوێژ بەشێکی گرینگ بوو لە دەسمایە، یا باشتر بڵێین (دەم مایە)ی ژیانی، لە پشتیەوە دەوەستا. میرزا عەلیش کە کرێوە پێچ بوو دەبووە سێهەمیان. بەڵام شێخ یا وەڕەز بوو، یا بە پێویستی نەدەزانی، یا بەشکم لە ماڵەوە نوێژی دەکرد، لەو وەختەدا نەدەهاتە خانەقا.

مەلا جەلال و سۆفی قادر کە قامەتیان بۆ یەکتر دەستاندەوە، لە هەوای دەنگ و خاویی دەمیان دەردەکەوت هەر ئەوەندە بوو ئەرکی خۆیان بەجێ دەگەیاند، ئەگینا هیچ لە شانیان خۆش نەبوو. میرزا عەلیش وەکو ڕەشایی لەشکر وابوو، لە نوێژکەرێکی سادە بەولاوە ڕۆڵێکی یاری نەدەکرد.

ئەو خانەقا وڕاق و گەورەیە بە سێ کەسەوە، لە کاتی جەماعەتدا وەکو حەمامێکی قەدیمی وابوو کە حەمامچی و ئاوگێڕ و یەکێکیش بەخێر خۆیانی تێدا بشۆن، وە ئەو ڕۆژانە دیاری و سەوقاتێکی بۆ شێخ و خەتم و تەهلیلەیەکی بۆ خوا تێدا نەبوو.

پێش نیوەڕۆیەك سۆفی قادر وەکو هەموو ڕۆژێ حەوشەکە و هەیوانەکەی گەسك دابوو، ئاوپرژێنی کردبوو. کورسییەکەی شێخی خاوێن کردبۆوە. ڕاوێستابوو شانی دابوو بە لاشیپانی دەرکی ماڵی شێخەوە.

شێخ هاتە دەرەوە:

–سۆفی قادر چ باسە؟

سۆفی قادر (بە شێوەیەکی نیوە هەورامی): سەلامەتی و سەر و شێخی. ناشوکری نەبۆ خانەقا چۆڵەن. شێخ هات لەسەر کورسییەکە دانیشت و چاوی بڕییە دەرگای حەوشەکە. کوتووپڕ مەلا جەلال بە شان و عەباوە خۆی کرد بە ژووردا، وا دیاربوو دوێنێ ئێواری مانگی دیبوو.

شێخ چاوەڕوانی هاتنی خەڵك بوو، بەڵام نەك هیی وەکو مەلا جەلال کە جگە لەوە خێری بە ناوچاوەوە نەبوو، ڕەنگ بوو داوای مانگانەش بکات. شێخ کە ئەحواڵی پرسی و خۆشهاتنی مەلا جەلالی کرد، لە بیچمی وا دەرکەوت لە دڵی خۆیدا دەڵێ: کابرا تۆ پێشنوێژی خانەقای، دەبێ لە واریداتی ڕۆژانەی خانەقا پارەت بدرێتێ. خانەقاش ئەم ڕۆژانە چۆڵ و هۆڵە. ئیتر چیت دەوێ، نابێ نەختێ ئاقڵت ببێ؟

لەم کاتەدا سۆفی نامیق کە چاکی کەوا شۆڕەکەی کردبوو بەلادا و بەنەخوێنەکەی بەسەر دەرپێ سپییە چڵکنەکەیەوە تاقمانەجووتی دەکرد، ئەوەندە بە پەلە خۆی کرد بە ژووردا، لە بیری چوو ئاتەکی کەواکەی داداتەوە. شێخ کە چاوی بە سۆفی نامیق کەوت، تەمومژی ناوچەوانی نەختێ ڕەوی، بانگی کرد:

–سۆفی نامیق بە خێرێی، خێرە شوکر؟

سۆفی نامیق: بەخوا قوروان مەگەر هیمەت پیران فریام کەفیٚ! خێری چی؟

شێخ هەقی بوو هاتنی سۆفی نامیقی پیٚ خۆش بیٚ. مریدێکی بەسۆز و موخلیس بوو، خزمەتی خانەقای زۆر دەکرد، هیچ کاتیٚ بە دەستی خاڵی نەدەهاتە زیارەت. "هیچ نەبیٚ دینارێکی هێناوە مەلا جەلالی پیٚ بێدەنگ کەم.. خۆ ئەگەر هیچیشی نەهێنابیٚ، دیسان هەر قەیناکا. هاوینە، نوخشە دەرنەهاتوە (دار ئەگەر ساڵی بەری نەهێنا، ناشیٚ بیبڕی)".

سۆفی نامیق سەرکەوت، سڵاوی کرد و دەستی شێخی ماچ کرد.

–سۆفی نامیق، بەخێرهاتی. خۆشی شوکر؟

–قوروان خوا خۆشت کا. لە سایەی خواوە و هیمەت و بەرەکەتی شێخەوە؟

–ماڵ و منداڵت چۆنن؟

–قوروان، دەستەکانت ماچ ئەکەن.. خزمەتکارتن.

–شیناوەردەکەت چۆنە، نوخشە دەرنەهاتووە؟

–ئای قوروان نوخشەی چی؟ خۆزیا هەر نەبوایە. ئەمساڵ پەمگەکەمان هەراش بوو، بە خاو و خێزانەوە تێی درووکاین. چەند مانگ کوێرەوەریمان لە تەکیا دی، ئەوا ئیسە گشتی بووگە وە هیچ.

مەگەر خۆت هیمەتێکم بۆ بفەرمووی، پەنام هاوردگە بەر خانەقا، تا چارم نەکەی ناڕۆمەوە.

شێخ (بە شێوەی دەمی سۆفی نامیق): سۆفی نامیق، بێژە خوا کەریمە. چی قەوماگە؟

–قوروان، وەکیل زۆراوبەگ هاتگە، دەفتەری هاوردگە، خەمڵەکەی ئەوەندە قورسە گشت پەمگەکەی بەمیٚ ئینجا ڕزگارم تیٚ. ئەوا خۆم خستگە خانەقا. بەخوا ئەشیٚ هیمەتێکم بۆ بکەی.

–شتی وا چۆن ئەبیٚ؟ ئاخر خەمڵیش ڕێوشوێن و قاعیدەی خۆی هەیە.

–قوروان شلە و قولەی بەگ کوا گویٚ ئەدەنە ڕێوشوێن و قایدە؟

لەوکاتەدا سۆفی قادر بانگی نیوەڕۆی دا.

شێخ: خاسە، سۆفی نامیق خاسە، ئیسە دەنێرمە لای زۆراو بەگ. مەلا جەلال! تۆش مەڕۆرەوە. جەماعەتەکە بکەن. لەگەڵ سۆفی نامیق لەو حوجرە دانیشە، لێرە قاوەڵتی بکە.

دوای قاوەڵتی شێخ هاتە دەرەوە: سۆفی نامیق! سۆفی ڕەشیدم ناردە خزمەت زۆراو بەگ. ئێستا دێتەوە. خوا کەریمە.

سۆفی نامیق: ئای خوا بمکا وەسەیەقەت. ئای بم وەقوروانەکەت.

تاوێکی پێچوو سۆفی ڕەشید هاتەوە.

شێخ: ئادەی سۆفی ڕەشید، زۆراو بەگ گوتی چی؟

سۆفی ڕەشید: قوروان، چووم، فەرمایشتەکەی جەنابتم بە زۆراو بەگ گوت، زۆر سەلامی عەرز دەکردی.

–عەلەیکەسەلام. خوا کاری ڕاست کا. دەی ئیشەکەی سۆفی نامیق بوو بە چی؟

–عەرزت دەکەم (چووە پێشەوە، شتێکی بە گوێچکەی شێخدا سرکاند).

تومەس زۆراو بەگ گوتبووی شێخ ئەوەندە ڕوونەدا بەو مسکێنانە. ئاخر خۆشی خاوەن موڵکە. ئەمانە ڕوویان بکرێتەوە هیچ بە خۆشی نادەن.

شێخ ڕاوێژی دەمی گۆڕا. گوتی: ئەمانە پیاوی دنیان، هەر لەسەر تەماعی خۆیانن، بیریان بەلای قەبر و قیامەتەوە نییە، تکای ئێمە ناگرن.

بچۆ بزانە بەشکم لەتەك وەکیلەکەیا ڕێك کەوی.

سۆفی نامیق: قوروان ڕێککەوتنی چی؟ کاورا ئێژی بەرازە. گشت پەمگەکەی گەرەکە.

شێخ: سا بێژین چی؟ زەمانە خراپ بووە. زوڵمەت دنیای داگرتووە. خوا ڕەحم بە ئیمانەکەمان بکا.

سۆفی نامیق: بیم وەقوروانەکەت. خاس ئەفەرمووی. ئاخرزەمانە. ئەمە پێنج مانگی ڕەبەقە بە خۆم و بە منداڵەکانمەوە ڕەنج ئەدەین. ئیسە گشت پەمگەکەی گەرەکە. ئەی خوا هەڵی نەگری.

شێخ: بێژین چی سۆفی نامیق، قەزا و قەدەری خوایە.

سۆفی نامیق: یا شێخ ئەمە ئەفەرمووی چی؟ ئیسە من گشت پەمگەکەی بەمێ، ئەمە چییە خەمڵی کردگە؟

شێخ: عیلاج نییە سۆفی نامیق. زەمانەکە خراپ بووە. خوا خراپتر نەدا.

سۆفی نامیق: یا شێخ کە واسە، بێژە "تۆ فەرموو، ئێمە میاو".

مەلا جەلال ویستی سۆفی نامیق تێبگەیێنێ لە ڕووی شێخدا قسەی وا نەکا،

گوتی: سۆفی نامیق، ئەمە مانای چی؟ سۆفی نامیق لەبەر پەرۆش و پەژارەی خۆی تێنەگەیشت مەلا جەلال مەبەستی چییە؟

گوتی: مامۆستا، زوو زوو گەنج بووم. ئەوسا گەرمیان و کێوسانمان ئەکرد، هاوینان ئەڕۆیشتینە سەرشو سەقز، کاورایێ سەقزی بوو ناوی لالۆ هەواس بوو، ئاشنامان بوو، مامەڵەمان لەتەکیا ئەکرد. ڕۆژێ هاتە وارگەکەمان ڕۆن و خوریی لێمان کڕی. سۆزی ڕۆن و خوریەکەم بۆ بردە سەقز و میوان بووم. شەو خێزانەکەی سینی بۆ هاوردین، گۆشتاوی لێنابوو، نانمان لێوڵی، کتکە بۆر پەیابوو. دەستی کرد بە میاومیاو. خاوەن ماڵەکە پاروویەکی بۆ هاویشت، گورج قۆستیەوە و، دیسان: میاو! پاروویەکی تری هاویشت، کتکە بۆر ئەمیشی قۆستەوە و دیسان میاو! ئەوەندەی پاروی بۆ هاویشت، وازی لە میاومیاو نەهێنا و نەیهێشت نانەکەمان بخۆین. لالۆ هەواس سینییەکەی هەڵگرت و نایە بەردەمی کتکە بۆر و گوتی:

-کەواسە، تۆ فەرموو، ئێمە: میاو! سۆفی نامیق دەستی شێخی ماچ کرد و ڕۆیشت. بە دەم ڕێگەوە دەیگوت.

-هەزار قەزا و قەدەر بێ، پەمگی خۆمی نادەمێ..

مەلا جەلال لای وابوو سۆفی نامیق شتێکی بۆ شێخ هێناوە، بە دەرفەتی زانی و گوتی:

-قوربان! شەکر و چامان نەماوە. مانگانەکەمان پێ کەرەم نافەرمووی؟

شێخ خۆی لە قسەی مەلا جەلالیش گێل کرد و گوتی:

-زۆراوبەگ هەقیەتی. بڕوانە، ئەم خەڵکە دەڵێی شەیتان دەرسی داداون، قسەیان چەند ڕەق و ناخۆش بووە. ئاخرزەمانە، خوا ڕەحم بە ئیمانەکەمان بکات.

سەرفیترە

حاجی عەلی دەوڵەمەندێکی قورس بوو، بازاڕی ئەوەندە گەرم بوو، نەیدەپرژا سەری خۆی بخورێنێ، کاری بەوە باش بوو کە وەکو بەزاز و چەقاڵ و وردەفرۆش نەبوو، ئەگینا هەر فریانەدەکەوت. ئێساش کە بە تاو لینگە بار شتی دەفرۆشت بە تەنیا پێڕانەدەگەیشت. میرزا ساڵحی خزمی خۆی مانگی بە حەوت دینار و نیو گرتبوو کە دەفتەریشی بۆ بگرێ، هاتوچووی بانکی بۆ بکا، پارەی لای بەقاڵ و بەزازەکانیشی بۆ کۆکاتەوە.

حاجی هەرچەند سەری زۆر قاڵ بوو، بەڵام خوا هەڵناگرێ لەگەڵ ئەوەش سەری بچوایە نوێژی نەدەچوو. ڕۆژووی ڕەمەزانیش ئەوا هیچ. پیاوێکی وریا و عاقڵ بوو، حیسابی دنیا و قیامەتی خۆی باش دەزانی. زۆر چاك لێکی دابۆوە: ڕەمەزان هەم زیارەتە و هەم تیجارەت. خواشی لێ ڕازی دەبێ و ژەمی سی نیوەڕۆش دەگەڕێتەوە. خوا نەکا دوور لە گیانی حاجی، خۆ قسە لەوە نییە پیاو هەر دەبێ ڕووت و نەدار بێ تا دەس پێوە بگرێ. پیاوەکە بازرگان بوو، ئەهلی بازاڕ بوو. بازاڕیش جێگای دەفتەر و حیسابە. سەرمایە هەرچەندە زۆریش بێ، کە لێکی دەیتەوە هەر فلس فلسە کەوتۆتە سەریەك. هەموو فلسێك لە دەفتەردا جێگای خۆی هەیە. بۆ ماڵی حاجی بەو مەخاریج و دەرچوونە زۆرەوە، سی نیوەڕۆژە بە لانی کەمەوە دەیکردە پازدە دینار. ئەمە پارەیەکی کەم نەبوو، کرێی دوو مانگی میرزا ساڵحی لەکۆڵ دەکەوت، یا دەیتوانی پێنج شەش جار بۆ سەودا و مامڵە پێی بچێتە بەغدا. بە کورتی ڕۆژووی ڕەمەزان لە هەموو بارێکەوە بە قازانج تەواو دەبوو.

حاجی مانگی ڕەمەزانی بە ڕێکوپێکی گرتبوو. "تەراویح"ی شەوەکانیش سەرباری. لە مەلای بیستبوو هەرکەس شوکرانەبژێر بێ، خوا بۆی زیاد دەکات. جا بۆیە هەموو شەوێ بە دەم تەراویحەکەوە ئەوەندەی زمانی هێزی تێدابوو شوکری خوای دەکرد، خواش لێی قبووڵ کردبوو، ڕۆژبەڕۆژ بەسەریدا ڕشتبوو.

ئێوارەی ڕۆژی ٢٨ی ڕەمەزان حاجی لە مزگەوت نوێژی شێوانی بە جەماعەت کرد و بە دەم ڕێگاوە وردە دوعاکانی خوێند. کە گەیشتە ماڵەوە، دەمی لە ئاخرین دوعا بەتاڵ بوو، بیسمیللایەکی کرد و دەستی کرد بە بەربانگ کردنەوە،. نۆشی گیانی بێ بەروبووی ڕەنجی شانی خۆیەتی وەکو (سوننەتە) لە شیرینەوە پاقلاوەی بەنیوەجواوی قووتدا و ڕیزی لێگرت سێ چوار شیلەی پاقلاوە بە گەروویەوە لکاو هەناسەی سوار بوو. بە پەرداخێك ماستاو شۆردییەوە و کۆکەیەکیشی بەدوادا کرد. ڕێگا بۆ خواردنی

دیکە بە تەواوی کرایەوە، پەلاماری دەوریی قبوولیی دا، قبوولییەکە بە یارمەتیی بامیە و گۆشت، باشتر خۆی کۆدەکردەوە و، بە ڕەحەتی بەناو پەرژینی ڕیش و سمێڵدا خۆی دەکرد بە دەمی حاجیدا و ئاوای ئەودیو دەبوو.

ناوبەناو پەرداخێك ماستاوی دەخواردەوە، (دوور لە حاجی و بەربانگەکە) شفتەیەکیشی دەکردە مەزەی. وەکو وەرزێرێکی لێزان بژارێکی باشی سینییەکەی کرد. دەستێکی بە ڕیشیدا هێنا. ئەلحەمدولیلا، خوایە شوکری تۆ. ڕوویکردە خێزانی:

–ئا خێراکە چایەکم بۆ تێکە، با فریای جەماعەت تەراویحەکە بکەوم.

حاجی ژن– هێشتا سەرپۆشی نوێژی شێوانی بەسەرەوە بوو– پیاڵەیەك چای بۆ حاجی هێنا:

–حاجی! ئەرێ سەرفیترەت قەبلاندووە؟

–یا ڕەبی خوا جەزای بەخێرت بداتەوە ئافرەت! چا بوو وەبیرت خستمەوە. هاوار بەماڵم! شەیتانی مەلعوون بە هەموو فێڵێك خەریکە ڕەنج بەخەسارمان کا. وەختابوو نوێژ و ڕۆژووەکەمان بە خۆڕایی بچێ. دەڵێی چی با سەرفیترەکە بدەین بە میرزا.

حاجی ژن: میرزا ساڵح پیاوی خۆتە. جگە لەوە مەعاشیشی هەیە. لە کوێ سەرفیترەی پێ دەشێ؟

حاجی: قوڕبەسەرە ژنێك و سێ منداڵی هەیە، بۆچی پێی ناشێ. چەند شەو لەمەپێش مەلا لە مزگەوت دەیگوت خێر و حەسەنەت بۆ خزم باشە. میرزا ساڵح خزمی خۆشمانە.

حاجی ژن: دەیجا یەك دوو دیناری جێژنانە بدەرێ، هەم خێرە و هەم پیاوەتی. سەفیترەکەش بدە بە مستەحەقێك.

حاجی: تۆ بەم دەسبلاوییە لە جێگای من بوایەی، نە من دەبووم بە حاجی عەلی، نە تۆش بە حاجی ژن. من هەمیشە میرزا ساڵحم لەبیر بووە. چاکەشم لەگەڵ کردووە. دەڵێم ئەمەشی لە زیادی بدەینێ.

حاجی ژن: باشە، وابکە، من مانیعی خێری تۆ نابم.

حاجی: ڕوویکردە کوڕە گەورەکەی –ئەوڕەحمان ئا ڕاکە، میرزا ساڵح بانگ کە..

میرزا ساڵح هات، بە دەنگێکی نیوەنووساوی خەفەتاوییەوە سلاوێکی کرد و لای خوارەوە دانیشت.

حاجی کە لەبەر جەماعەتەکەی بە پەلە بوو، لە لایەك ڕوویکردە میرزا ساڵح و گوتی دەمەوێ سەرفیترەکەی ئەمساڵ بدەم بە تۆ، لە لایەکی دیکەشەوە بانگی کردە حاجی ژن:

–فاتێ، ئا خێراکە، نێزیکەی دوو هۆقە گەنم بێنە.

حاجی ژن: گەنممان نییە. هەر برنج لە ماڵەوە هەیە، برنج دەبێ؟

حاجی: فەرقی چییە؟ ئەویش زەوادە. خێراکە. دوو قۆتە برنج بێنە!

میرزا ساڵح: ناعیلاج نەبوومایە وەرم نەدەگرت. پیاو کە ناچار بوو خێر و سەدەقەش قبووڵ دەکا!

حاجی: دوور لە تۆ، میرزا، تۆ خوێندەواری، شتی وا مەڵێ. عیلاجی چی؟ ساغ و سەلیمی، مانگی حەوت دینار و نیو مەعاشتە. شوکری خوا بکە. برینجیان هێنا. حاجی میرزا ساڵحی بانگ کردە پێشەوە:

–ئەوا ئەو برینجەم دا بە تۆ لە سەرفیترەی ئەمساڵدا کە خوا لەسەر منی فەرزکردووە. میرزا ساڵح گوتی: ئەوا قبووڵم کردو دامەوە بە خۆت بە قەرز. برنجەکە حەوت جار لە سەرفیترەی حاجی و حاجی ژن و سێ کوڕەکە و دوو کچەکەیان لە بەینی حاجی و میرزادا دەستاودەستی کرد.

حاجی هەستا بڕوا بۆ جەماعەت، بەسەر پێوە گوتی:

سەرفیترە بە زیادەوەی دانێی باشترە. بۆ میرزا ساڵحیش بە زایە ناچێ. دایدەنێین هەر سەرەی بە ڕوبعێك، دەکاتە دوو دینار چارەکێ کەم. حاجی چوو بۆ جەماعەت. میرزا ساڵح خەریکبوو بڕوا. حاجی ژن بە زۆر گێڕایەوە و چایەکی بۆ تێکرد. حاجی ژن ئەحواڵی منداڵەکانی میرزا ساڵحی دەپرسی. میرزا ساڵح شاش و واش وەلامی حاجی ژنی دەداوە. زیاتر بیری لە پارەی سەرفیترەکە دەکردەوە: چۆنی خەرج کات بەشی کاسەجێژنەش بکا و جێژنانەیەکیش بۆ ژنەکەی و منداڵەکانی بکڕێ. چایەکەی خواردەوە، ماڵاوایی کرد و ڕۆیشت.

بەیانی میرزا ساڵح وەکو هەموو خەڵکی بازاڕ دەڵێن (محەلەکەی) کردەوە. گەسکی داو دەفتەر و شتی خۆی ئامادەکرد و دانیشت. تاوێکی پێچوو، حاجی پەیدابوو.

حاجی: میرزا، تا زووە و سەرمان قاڵ نەبووە، دەست دەرە قەڵەمەکەت با حیسابی خۆمان بکەین.

میرزا: حیسابی چی؟

–چۆن حیسابی چی؟ تۆ دوو دینار چارەکێ کەمت لای من هەیە.

–باشە، ئیتر ئەمە حیسابی دەوێ؟

–تۆ دەڵێی ئەمڕۆ هاتوویتە بازاڕ چۆن حیسابی ناوێ؟ هەموو شتێك حیسابی دەوێ. برامان برایی، کیسەمان جیایی.

میرزا: باشە، دەی فەرموو. ئەمە قەڵەم و کاغەز.

حاجی: بنووسە دوو دینار چارەکێ کەم.

میرزا: ئەوا نووسیم.

حاجی: دەی من چین لای تۆ هەیە؟

میرزا: وەڵڵا نازانم. لە بیرم نییە تۆ هیچت بەلای منەوە بێ.

حاجی: تۆ لە بیرت نییە، من لە بیرمە. زستانێ قۆندەرەکانت دڕابوو. دووکانەکەت پیس دەکرد، جووتێ قۆندەرەم دایەی. قەیناکا، با لەبەر تۆ بە دینارێکی دانێین. بنووسە دینارێك.

میرزا: بۆچی بە چەندت کڕیبوو، وا بە کۆنیش بە دینارێکی لەسەر من حیساب دەکەی؟

حاجی: کاکی خۆم تۆ ئەهلی بازاڕی. لە بازاڕ قسە لەوە نییە بە چەندە کڕاوە، قسە لە نرخی ڕۆژە. کۆنی چی و شتی چی! تاقە زستانێك لە پێم کردبوو. هێشتا تازە و نوێ بوو.

میرزا: دە باشە، ئەوا نووسیم دینارێك.

حاجی: ئەو ڕۆژە حاجی فەتحوڵڵای پێنجوێنی سندووقە چاکەی لێکڕین، چارەکێ چای نموونەت ڕشت. ئەویش سێسەد فلس.

میرزا: چارەکە چایەکەم کۆکردەوە و کردمە سندووقێکی.

حاجی: کۆکردنەوەی چی؟ نەختێکت کۆکردەوە. ئەوەکەی دیکەی تێکەڵ خاك و خۆڵ بوو، گەسکت لێدا. قەیناکا بنووسە دووسەد فلس.

میرزا: دەی باشە، ئەم دینارێك و دووسەد فلس.

حاجی: تەختەی دوو سندووقە قۆندەرەت بردەوە کورسی پێ دروست کەی. ئەویش یەکی نیو دینار. بنووسە دینارێك.

میرزا: تۆ دەڵێی بەنرخی ڕۆژ. ئێستا تەختەی سندووقە قۆندەرە چەند دەکات؟

حاجی: ئەوسا زستان بوو زیاتریشی دەکرد. باشە بەنرخی ئەمڕۆکەی دادەنێین. بنووسە هەشت سەد فلس. ئەمە بووە دوو دیناری تەواو.

میرزا: بەڵی تەواوە.

حاجی: تۆ دینارێك و حەوت سەد و پەنجا فلس پارەی سەرفیترەت لای من هەیە، ئەوە لە دوو دینارەکە دەرکە. تۆ ڕوبعێکت دەکەوێتە سەر. ئەویش جێژنانەی ئەم جێژنەت بێ. ئیتر بێ حیساب.

میرزا (بە زەردەخەنەیەکەوە): جا بۆچی بەو ڕوبعە دینارە سەرفیترەی ساڵێکی دیکەم لێ سەلەم ناکەی؟

حاجی: حیسابی ساڵێکی دیکە وەختی خۆی دەکەین. ئێستا چۆن بێ جێژنانە و بە دەستی بەتاڵ دێڵم لە محەل دەردەکەوی؟

کەشکۆڵی جادوویی

وەیسە و ناسکۆڵ تاقانەی دایك و باوکی خۆیان بوون و، بە نازداری پەروەردە کرابوون. یارە و، پیرۆتی باوکیان، برایەتییان خۆش بوو. چەندیهای چەند ساڵ بوو دڵی یەکتریان نەیەشاندبوو، لەسەر ماڵ مابوونەوە و بە برابەشی ڕایان دەبوارد. ڕان و پاتاڵیان بوو. لە زەوی و زاری فەرەیدوون بەگدا دەیانلەوەڕاند و بژێوی خۆیان پەیدا دەکرد. هەرچەند دەوڵەمەند نەبوون، بەڵام سەبارەت بەوە کە هێدی و هێمن و بێوەی بوون، خەڵکی ئاوایی خۆشیان دەویستن.

وەیسە و ناسکۆڵ کە جووتە منداڵی ماڵ بوون، هۆگری یەکتر بوون و لە یەك جیانەدەبوونەوە. بە یەکەوە چوونە مەزرا بۆ لای باوکیان و بە یەکەوە دەهاتنەوە ماڵ بۆ لای دایکیان. بە یەکەوە لەگەڵ بەرخۆلەکان یارییان دەکرد.

ساڵ و مانگ بە دوای یەکدا تێدەپەڕین و وەیسە و ناسکۆڵیش بەخۆدا دەهاتن و گەورە بوون. تا گەورەتر دەبوون خۆشەویستییان پتەوتر و هاواڵەتییان گەرمتر دەبوو.

ڕۆژێ لە ڕۆژان یارە و پیرۆت بە یەکەوە دانیشتبوون باسی حاڵ و باڵی خۆیان دەکرد. یارەی باوکی وەیسە بە پیرۆتی گوت: ئێمە چەند ساڵە برایەتی خۆمان ڕاگرتووە و بە تەبایی و سەرودڵ خۆشی ڕامان بواردووە. ئێستاش با کارێکی وا بکەین منداڵەکانیشمان وەکو خۆمان بن و لە یەك جیانەبنەوە. خۆت دەزانی لە منداڵییەوە بە یەکەوە گەورە بوون و زۆر هۆگری یەکترن.

پیرۆت گوتی: یارە، من هەرگیز نابمە دڕکی مەم و زین و ئۆباڵی وەیسە و ناسکۆڵ ناهێنمە ئەستۆی خۆم. برالە، منیش دەزانم پاروو لە دەم بکەوێتە خوارێ بۆ کۆش باشە. ئێمە کە براین، دیارە کچی منیش بۆ کوڕی تۆ چاکە. بە بێ ئەوەی تۆ بڵێی من خۆم ئەمەم هەر لە دڵدا بوو.

شەوێك مەلای ئاوایی و دوو سێ کەس لە دەر و دراوسێی خۆیان بانگ کرد و ناسکۆڵیان لە وەیسە مارەبڕی. مەلا بە چاکەی یارەو پیرۆتا هاتە خوارێ و پیرۆزبایی ئەو کارە چاکەی کرد. یارە بە هێواشێك دەستی بۆ لای مەلا درێژ کرد و دوو دیناری مارەبڕانە دا بە مامۆستا. مەلا سەرلەنوێ دەستی کردەوە بە پیرۆزبایی و دوعای خێر و پاشان هەڵستان و ڕۆیشتن.

وەیسە و ناسکۆڵ ئیتر لە دوو منداڵی ماڵ و دوو هاواڵی خۆشەویستەوە بوونە دەزگیرانی یەکتر و شەرمیان دەکرد و وەك جاران بە یەکەوە نەدەگەڕان. بەڵام تا دەهات عەشق و ئەوین لە دڵیاندا زیاتر تین و تاوی دەساند.

پایز کە خوری و ڕۆن و شەك و کاوڕیان فرۆشت، کەوتنە سەروکاری زەماوەندی ناسکۆڵ و وەیسە. جگە لە خەڵکی ئاوایی لە کەسوکاری خۆشیان گێڕاوە و سێ ڕۆژ شاییان کرد و بە تەقەی دەهۆڵ و زۆڕنا داوەتیان گێڕا، کچ و کوڕ و ژن و پیاوی ئاوایی بە چەپی و ڕۆینەو سوێسکەیی و شێخانی هەڵدەپەڕین. یارە دەستپێشکەریی خۆی کرد نەیهێشت گزیر بێتە سەری دە دیناری سوورانە بۆ فەرەیدوون بەگ برد و دوو دیناریشی شیرنی دا بە کوێخا و کاورێکیشی پێشکەشی ئاغاژن کرد.

دوو سێ ساڵێك بەسەر زەماوەندی وەیسە و ناسکۆڵدا ڕابوورد. ساڵێك دەرد کەوتە ناو ڕانەکەیان و بەرودوای کوشت. چەند سەرێکیشی کە لە چنگ دەرد ڕزگاری بوو، ناچار فرۆشتیان و دایان بە نان و ئیتر بە یەکجاری پەکیان کەوت. دەبوو بە ڕەنجبەری و

سەپانیی خەڵك بژێوی خۆیان پەیداکەن، وەك جاران دەستیان نەدەڕۆیشت بێگارانە بدەن، ناچار بوون خۆیان بچنە بێگاری ئاغا.

جارێك گزیر هات و دەنگی دان بۆ بێگار. پیرۆت گوتی: من دەچم. یارە نەیهێشت و گوتی: تۆ لە من پیر تری و برا گەورەی، تا من ماوم ناهێڵم لەگەڵ منداڵ و مەزنا بچی بۆ بێگار. وەیسەش ڕەنجبەری خەڵکە، من خۆم دەچم. یارە نان و شەکر و چاو قۆری و پیاڵەی خستە تۆشەبەرەیەکەوە و کڵاشەکانی کردە پێی و دەستی دا داس و کەوتە دوای گزیر. کاتێ گەیشتە نازو بێگارچییەکان و دیتی هەموو هەرزەکار و کوڕوکاڵن و کەسی لە تەمەنی ئەویان تێدا نییە، زۆر بەزەیی بە خۆیاندا هات و لە دڵی خۆیدا وتوویەی ئەوەی دەکرد: کە ئەگەر نەهاتی سواری شانیان نەبوایە و هەژار نەکەوتنایە، یان بێگارانەیان ئەدا، یا دەیتوانی وەیسە بنێرێت. هەرچۆنێك بوو کەوتنە بەندەن و ڕوویان کردە کەماجاڕی فەرەیدوون بەگ.

کەماجەڕەکە بە هەورازێکی زۆر سەخت و کووڕ و تەلانێکی ڕژد و بەردەڵانەوە بوو. لای خوارووشیان هەڵدێر و زەرد و ماه بوو. بەریان لە کەماکەندن گرت. یارە کەوتبووە لای ڕەوەزە بەردێکەوە و جگە لە ماندوویی و شەکەتی وتوویەش زۆری بۆ دەهێنا و دڵتەنگی دەکرد. کوڕوکاڵ دەنگی یەکتریان دەدا وەك گرەوەکاری دەیانویست لە یەکتر پێشکەون. یارەی هەژار پیرۆ و بێهێز بوو، لەگەڵیان دەرنەئەچوو. لە لایەکیشەوە لەوە دەترسا کە سەرکارەکەیان قسەیەکی سووکی پێ بڵێ، ناچار ئەویش کەوتبووە پەلە و تەکانی دەدا. چاویشی کز و پڕووش بوو، باش ڕێی بەدی نەکرد. لە نەکاو لە ڕەوەزە بەردەکە قاچی خلیسکا و هەڵدێرا. کاتێك چوونە سەری بێهۆش کەوتبوو. ئێوارە بە دارەتەرم بدریانەوە ماڵەوە. یارەی بەدبەخت پشتی شکابوو.

چەند ڕۆژێك بە ئێش و ئازارەوە ژیاو مرد. خەڵکی ئاوایی و سەرەخۆشی کەری دێهاتی دەوروبەر، سەریان تێکردن. "شین و شایی دەستەوایە". ئەمڕۆ لەمانە، سبەینێش لەوان. ئەبێ پیاو بە تەنگ خزم و هاوماڵەوە بێت.

چەك و پووشێکی بووشیان لە پرسەدا ڕۆیشت. ئەمجار پیرۆتیش هەرچەند وەیسە تەقەلای دەدا نەهێڵێ کاربکا، کەڵکی نەدەگرت و بەو پیرییەوە تەکانی لە خۆی دەدوا ئیشی دەکرد، تا ئەویش لە خەم و خەفەتی براکەی و بێ خۆراکی و کەم حەسانەوەیی، ئاخری نەخۆش کەوت و چەند ڕۆژێك لەسەر جێگا بوو، ئەوەندەی (خێر و سەدەقە)یان بۆ بەخشییەوە، نووشتە و دوعایان بۆ کرد سوودی نەدا و لە دنیا دەرچوو..

وەیسە بە تاقی تەنیا مایەوە. دەبوو ئەرکی ئاغاش بگرێتە ئەستۆی و ناسکۆڵ و دایکی و خەسووشی بەخێو کا. ئەم قوربەسەرە هەر کردەی ئەو بوو و بردەی شەیتان. تا نانی پەیدا دەکرد، شەکر و چا نەبوو. تا چەوری و پەرەچێشتی دەس ئەخست، جلوبەرگ نەبوو. سەری لێشێوا. خۆشی نەیدەزانی چ بکا.. ئەمانەش گشتی لەوێ بوەستێ. هەر تاوناتاوێکیش دەنگیان دەدا بۆ بێگار و هەرەوەز. وەیسە بۆ ئەوەی لە بێگار تەرخان بێ، قەدپاڵێکی خوایی لە فەرەیدوون بەگ مەختە گرت کە بنێشتی لێ بکات.

ڕۆژانە بەو لێڕەوا ڕو نزارە چڕوپڕەدا دەگەڕا و دارەبەنی دەدۆزییەوە، لەلەی دەکردن و کۆچەڵەی بە بەرەوە دەنان بۆ بنێشت. دارستانەکە هێجگار پڕ بوو. هەمیشە مەترسیی ورچ و پڵینگ و دڕندەی تری پێ دەکرا. یەکێکی وەك وەیسە بێ بژێو و داماو نەبوایە کەمتر دەیوێرا ڕوی تێکا. دارەبەنەکان ئەستێور بوون و بنێشتێکی زۆریان دەردەدا. وەیسە کە دەیدی کۆچەڵەکان زوو پڕدەبن، هەروا زۆر دڵی خۆش ببوو. هیوایەکی باشی بە بەربووی کارەکەی پەیدا کردبوو.

ڕۆژێك ئیشوکاری خۆی خێرا تەواو کرد. بە ئارەزوو بە لێڕەوارەکەدا دەگەڕا، بە نیازی ئەوە بەڵکو کانی ئاوێك بدۆزێتەوە لە کوندەئاو گێڕان ڕزگاری بێ. بە کەژەکەدا فرە هەڵگەڕا و تەواو لە ڕێباز و ئاوەدانی دوورکەوتبوەوە. نزار لەوێ زۆر پڕ و داری تەنبوو ئەستوور و کۆنەساڵی فرە بوو. لە شیوەڵێکدا پنگەل و زەل و قەرەم دیاریدا. بەرداو بەردو بنداره و بندار بۆی چوو تا گەیشتە پێشەوە. تەماشای کرد ئاوێکی کەمە لە سەرەوە دێتە خوارێ. زانی کە دوور یا نزیك کوێرە کانییەك لەو ناوەدا هەیە. بەرەو ژوور هەڵکشا تا گەیشتە بن داربەڕوویەکی زۆر ئەستوور و کۆنەساڵ کە بە لك و پۆپی خۆی سێبەری لە مەودایەکی هەراو کردبوو. ڕابواردنی ساڵانی زۆر شوێنان کردبووە دڵی پیرەدار و کلۆرێکی گەورەی تێکەوتبوو. لە بن داربەڕووەکە کانییەکی بچووکی لێبوو، بەڵام تا بڵێی ئاوەکەی ڕوون و سارد بوو. لێیدانیشت و نەختێ بەری کانییەکەی خاوێن کردەوە و دەست و دەموچاوی شوشت و دوو سێ مستی ئاو خواردەوە و لە حاستی خۆی پاڵیدا بە بەردێکەوە، تۆزێ بحەسێتەوە. کە سەری هەڵبڕی تەماشای کرد ئەوا سپیاڵێك و هێندێ کەلوپەل لە بەرامبەریەوە لەناو کلۆری دارەکەدا دیارە. گوتی: ڕەنگە ئەوانەش هینی چارەڕەشێکی وەك من بن، وا چاکە چاوەڕوانی بکەم تا دێتەوە. هەر باشە لەم نزارە بەسامەدا هاواڵێکم بۆ پەیدا بووە. ماوەیەك چاوەڕوانی کرد لە لابەلای دارەکانەوە کابرایەکی ڕیش سپیی ناوچاوان پاك دیاریدا، وردە وردە هاتە پێشەوە. وەیسە لەبەری هەستاو سڵاوی لێکرد. ئەویش زۆر بە ڕووخۆشییەوە وەڵامی دایەوە و چاك و خۆشی لەگەڵ کرد. وەیسە پرسیی: مامە گیان! ناوت چییە؟ مامەی پیرە گوتی: ئینسان.

وەیسە ئەم ناوەی بەلاوە سەمەرە بوو. ئیتر نەیویست لێی بپرسێ کێیە و چ کارەیە و بۆچ لەوێیە. بە دەرفەتی زانی و لە دڵی

خۆیدا گوتی هەرچییەك بێیا پیاوچاکە یان بە لانی کەمەوە دنیادیتووە و بەرژەوەندی زۆرە. وا باشە چارەڕەشیی خۆمی بۆ بگێڕمەوە و تەگبیرێکی پێ بکەم.

کە باسی شپرزەیی خۆی بۆ کرد، لالۆی پیرە بەزەیی پێدا هات و بزەیەکی هاتێ و گوتی: هەروا نابێ، بەڵام درەنگ و زوویی کەتووە. بەهەر جۆر من دوو کەشکۆڵم هەیە بەشیان دەکەین، یەکیان بۆ من ئەوی تریشیان بۆ تۆ. وەیسە زۆری سوپاس کرد و لە دڵی خۆیدا گوتی ئەمیش هەر باشە کەڵکی شتێك دەگرێ. کە لالۆی پیرە کەشکۆڵەکەی لە کەلوپەلەکەی دەرهێنا و دایە دەستی، تەماشای کرد شتێکی زۆر جوانە و باش نەخشاوە و کەندەکارییەکی نایابی لێکراوە. دەرخۆنەیەکی کپی بەسەرەوەیە ئەگەر شتی تێکرێ تەپوتۆزی لێ نانیشێ. ئەمجار بە خەیاڵ شتی بۆ دەدۆزییەوە تێیکا. ئاخری گوتی بۆ شەکر و چا باشە.

کەشکۆڵی وەرگرت و گەلێك سوپاس و ماڵئاوایی لالۆی پیرەی کرد و گەڕایەوە. کە لێی وردبۆوە وەك شتێکی لێ نووسرابێ وابوو، بەڵام نەیدەزانی بیخوێنێتەوە. بەینێك ڕۆیشت، برسیی بوو، گوتی خۆزگە ئەو کەشکۆڵە ئێستە نان و پێخۆرێکی تێدا بوایە. بە دەم ڕێوە یاریی بە کەشکۆڵەکە دەکرد و سەری لابرد بزانێ چۆنە، کە تەماشای کرد نان و پەنیرێکی باشی تێدایە. تاوێك سەرسام ماو گوتی: تۆ بڵێی ئەمە وەك هەمانەبۆر نەبێ یا کەشکۆڵێکی جادوویی بێ هەرچی پیاو ئارەزوو بکا تێیدا بێ؟ نان و پەنیرەکەی خوارد و گوتی: خۆزگە پڕبوایە لە ئاوی سارد. کە دەرخۆنەکەی لابرد پڕبوو لە ئاوی سارد. تێریشی ئاو خواردەوە. ئەمجار وتی خۆزگە سێ چوار پیاڵە چاشی تێدا بوایە. دیسان کە دەرخۆنەکەی لابرد چاشی تێدابوو.

وەیسە لە خۆشییان هەر ئەوەندە بوو باڵی نەدەگرتەوە. وتی: ئیتر دەحەسێمەوە. ئیتر ناسکۆڵ و دایکم و خەسووم برسیایەتی ناکێشن. ئیتر گرانی و هەرزانی نازانم. ئیتر لە نانی گاڵ و پووە[1] خواردن ڕزگارمان دەبێ. بەرەوماڵ کەوتەڕێ. تا زووتر خێزانەکەی تێرکاو تامەزرۆییان بشکێنێ. لە خۆشییان و پەلەپەلییان ئاگای لە دەوەن و پنچك و بەرد و دار و دڕك و داڵ نەبوو هەروا سەر دەپەڕی. هێندێ جار گۆرانیی دەگوت. هێندێ جاریش لە کەشکۆڵەکە وردئەبۆوە و قاقا پێدەکەنێ. هەر دوو هەنگاوی دەکردە هەنگاوێك و خێرا دەهات تا لە دێ نێزیك بۆوە.

قەڵای فەرەیدوون بەگ لە ژوور ئاواییەوە بە جێگایەکی بەرزەوە بوو. پەنجەرەکانی دیوەخانەکەی دیانڕوانییە هەموو ئاوایی و ماڵبەماڵی لێوە دیاربوو. فەرەیدوون بەگ هەمیشە لە سەرووی دیوەخانەکە لە بەر پەنجەرەیەك دادەنیشت و سەرنجی خەڵکی ئاوایی و کار و کردەوەیانی دەدا.

وەیسە گەیشتە قەراخ ئاوایی و فەرەیدوون بەگ چاوی پێکەوت. لە خێرا ڕۆیشتنی وەیسە و بە زوو هاتنەوەی هەستی بێدار بوو. هەنگاو بە هەنگاو بەر سەرنجی دا. بە نێزێکتر بۆوە تەماشی کرد لە خۆشییان دەموچاوی پێدەکەنێ و شتێکیشی توند گرتۆتە بن باخەڵی. فەرەیدوون بەگ گوتی: ببێ و نەبێ ئەم خۆشییەی وەیسە سەبارەت بەو شتەیە لە بن باخەڵیدایە. کە لە دیوەخان نێزیك بۆوە، فەرەیدوون بەگ بانگی کرد: ئا وەیسە وەرە ئێرە. وەیسە لە ترسان نەیوێرا وەڵامی نەداتەوە. ناچار چووە دیوەخانە. فەرەیدوون بەگ

وتـی: ئـەوە چـییە بـە بـن باخەڵتـەوە؟ وەیـسە گـوتی: هـیچ نییـە، کەشکۆڵێکی دەروێشییە. فەرەیدوون بـەگ کەشکۆڵی لـێ وەرگرت و تەماشای کرد نـەخش و نیگارێکی سـەیری لێکرابوو. کە سـەرنجی ئەولاکەیـدا بـە خـەتێکی جـوان لێـی نووسـرابوو "کـشتوکاڵ". تێگەیشت کە چەندە هێژاو بە نرخە. گوتی: ئەمە بۆ من چاکە. تۆ کابرایـەکی وەرزێـر و بۆرە پیاوێکی بێسەروپێی، شایانی تـۆ نییـە. ئەوەنـدەی وەیـسە پاڕاوە و لالاوە سـوودی نـەبوو، بـە پاڵەپەسـتۆ کردیانـە دەرەوە. فەرەیـدوون بـەگ ئیتر خـەو و خـواردنی لێهـەڵگیرا، هەمیشە خەریکی کەشکۆڵی تاین بوو، ئەوەندەی خەلـە و چـەڵتووك و تـووتن و پـەمۆ و نیـسك و نـۆك و دانەوێڵـەی تـر لـێ پـەیداکردبوو ماڵەکەی وەك هەڕاجە بازاڕ هەمیشە پڕ بوو لـە بازرگان و چەرچـی. دارایـی و سـامانێکی زۆر و زەوەنـدی پێکـەوە نـاو قەڵاکـەی لەبـەر کارەکـەر و خزمـەتکاری زۆر و زڕەزڕی ڕادیـۆ و بریـسکە بریـسکی کارەبـا و وڕەوڕی ترۆمبێـل و چـزوهووڕی چێـشتخانە و زرینگەزرینگی بوتڵ و پێك هەر دەتگوت کابارەی شارە گەورەکانە.

وەیـسەی چارەڕەش لـە تـاوی کەشـکۆڵەکەی ئاگـای لـە بنێـشت کردن بڕا و بنداره و بندار بە دوای لالۆی پیرەدا ئەگەڕا.

سـەرکانییەکەی کردبـووە وارگـەی بـەیانی و ئێـواریێ، بـەڵام بـۆ نەگبـەتی بە هـیچ جۆرێك ئاسـەوارێکی لـە لالـۆی پـیرە بـەدی نـەکرد. ماوەیـەکی زۆری بـەم چاوەڕوانییەوە ڕابـوارد، هـیچ سـوودی نـەبوو. ئـەمجار بیرێکـی لـە حاڵـی خـۆی کردەوە و گوتی: من تـازە خـەریکی چـین، پـاش ئـەوەی نـەمفامی و کەشکۆڵەکەم لـە کـیس خـۆم دا، لـە بنێشت کردنەکە بۆ وازبێنم. ئـەدی دوو ڕۆژی تـر خێزانەکـەم بەچی بەخێو کەم، پارەی مەختەکەی بەگ چۆن بدەم؟

وەیسە کە لەسەر کانییەکە ئەم بیرانەی دەکردەوە، تۆزێك هۆشـی هاتـەوە بـەرو دەموچـاوی شـۆرد و نـەختێ ئـاوی خـواردەوە و بـە داخێکـەوە سـەرنجێکی جێگـای لالـۆی پـیرەی دا چـۆڵ و هـۆڵ بـوو. هەستاو بە هەناسەساردی گەڕایەوە سەر ئێش و کارەکەی، بنێشتی کـۆکردەوە و کردیـە مەشـقاڵە و بردییـە شار فرۆشـتی. کـە پارەکـەی وەرگرت و لێکی دایەوە، هەر ئەوەندە بوو لـە جیاتـی مەحتـە بیدا بـە فەرەیـدوون بـەگ، لـە تـاوان ئـەژنۆی شـکاو گـوتی: ئـەو زسـتانە خێزانەکەم لە برسان دەمرن. پارەکـەی نا باخـەڵ و بە شپرزەیی لـە شـار دەرکـەوت. لـە قـەراخ شـار خانویـەکی گـەورەی تـازە دروسـت دەکـرا. وەیـسە لـە دیـاری وێـستا و سـەیری کرێکـار و وەسـتا و ئیـشەکەیانی دەکـرد و لـە دڵـی خۆیـدا دەیگـوت ئەگـەر بمگـرن بـە کرێکار ماوەیـەك ئیش دەکـەم و شتێك بۆ خێزانەکـەم کۆدەکەمـەوە. وەیـسە لـەم بیرەدا بـوو کـە کابرای وەسـتا چـاوی پێکـەوت و بـەناو بـانگی کـرد: وەیـسە وەرە بـۆ ئێـرە. وەیـسە سـەری سووڕما و چووە پێشەوە. وەستا گوتی: وەیسە، ئەوە نامناسییەوە؟ وەیسە گوتی: نە بەخوا، جا من تۆم لە کوێ دیوە تا بتناسمەوە؟ وەستا گوتی: من ئەو کابرایەم کەشکۆڵەکەم دایەی. وەیسە ڕایکردە پێشەوە و دەستی کردە ملی و گوتی: تۆ ئەو وەختە لە نزار بووی و ئێستا لە شاری و بەننایەتی دەکەی. ئەمە لە کوێ بە بیری مندا دەهات؟ وەستا گوتی: ئـاخر وەیـسە، بـەرخ هەمیـشە لـەژێر سـەوەتەدا نابـێ، ئینـسان بەرەوپێش دەچێ. ئێستا حاڵت چۆنە؟

وەیـسە بەسـەرهاتی خـۆی بـۆ گێـڕاوە و زۆری داد و بێـداد کـرد لەدەسـت فەرەیـدوون بـەگ. وەسـتا کـە جوان ببۆوە و وەك کـوڕێکی قیـت و قـۆز دەهـات و دەچـوو، گـوتی: وەیـسە، خـەمت نـەبێ. کەشکۆڵەکەی کەشم بۆ هەڵگرتووی. لێرە بوەستە تا دێمەوە.

لالـۆی ئینـسان تـاوێکی پێـچوو هاتـەوە کەشـکۆڵەکەی دا دەسـت وەیسە. وەیسە وەریگرت و زۆری ماڵاویی لێ کرد و بە دڵخۆشییەوە کەوتەڕێ. ماوەیەك ڕۆیشت، لە ڕێگا ویستی تاقیکاتـەوە. هەرچەند نیازی لێ گرت و تەقەلای دا دەرخۆنەکەی بۆ نەکرایەوە. ئیتر خۆی پێوە خەریك نەکرد و لـە خۆشییان کارەساتی پێشووی لەبیرچۆوە، بە پەلە ڕۆیشتەوە بۆ ماڵەوە.

گەیشتەوە ئاوایی. سەرلەنوێ فەرەیدوون بەگ چاوی پێکەوت و بـانگی کـرد. کـە چـووە دیوەخـان گـورج ئـەم کەشکۆڵەشـی لێـساند. هێشتا وەیسە لەوێ وێستابوو کە فەرەیدوون بـەگ وەك تەلیسمێکی بە ناوی ئەوەوە بێت دەستی دا دەرخۆنەی کەشکۆڵەکە و بۆی لابـرا. بەڵام دەسبەجێ دوو مستی قورس و قایم لە کەشکۆڵ هاتنـەدەرێ و ڕاسـت و چـەپیان لـە سـەری فەرەیـدوون بـەگ گـرت و لـە لاجانگیـان دەسرەواند. هـەروا پـشوویەکی پێنەچوو هێنـدەیان بەسـەریا کێشا نزیـك بـوو مێشکی بە کونەلووتیـدا بێتـە خوارەوە. فەرەیـدوون بـەگ خۆی پێڕانەگیرا و لە تاوانا هاواری کردە وەیسە: کوڕە وەیسە فریام کـەوە، وەیـسە تـۆ کـوڕ و برامـی، مـن کـردم تـۆ نەیکـەی. جارێکـە و ئەمجار، ئەمان وەیسە! دەخیل وەیسە!

وەیسە ئاهێکی هاتەوەبەر. بە کەشـکۆڵی تـاین پـشتئەسوور بـوو، گـوتی: ئاغـام بفـەرموو کەشـکۆڵەکەی تـرم بـۆ بێننـەوە جا ڕزگـارت ئەکەم.

فەرەیدوون بەگ بانگی کرد: کێ لەوێیە؟ ئا ڕاکـەن کەشـکۆڵەکەی بۆ بێننـەوە، خێراکـەن، گیـانم دەرچـوو، کەللـەی سـەرم ورد و خـاش بـوو. کـوڕە وەیـسە، مـن مـاڵی دنیـام بۆچـییە؟ گیانیـشم هـی تۆیـە! خزمـەتکارێك هاتـە ژوورێ و کەشکۆڵەکەی پێشووی هێنـا و دایـەوە دەسـت وەیـسە. کـە وەیـسە کەشـکۆڵەکەی وەرگـرت، مـستەکان لـە جێگـای خۆیـان وێـستان و لــە تێـسرەواندنی سـەر و گـوێلاکی فەرەیـدوون بـەگ بوونـەوە. فەرەیـدوون بـەگ بـستێ زمـانی دەرکێشابوو، چاوی بە مۆڵەق وێستابوو، زرینگە زرینگ لە سەریەوە ئەهات. سەرنجێکی کەشکۆڵەکەی دا بزانێ چ جادوویـەکی تێدایـە وا ئەم کارەساتەی پێکرد، کە تۆزێ لێی خێس بۆوە، لێینووسرابوو: "زەوی بـۆ وەرزێـر و، مـەرگ بـۆ دەرەبـەگ". ئیتر لـە تاوانا وەك مـار

پێوەی دا کەشکۆڵی بۆ وەیسە فڕێدا و ڕایکرد، ئەو ڕۆینەی ڕۆیشت نەگەڕایەوە. ئیتر جارێکی دیکە کشتوکاڵ لە وەرزێر و بۆرەپیاو داگیر نەکرا و هەرکەس ڕەنجی شانی خۆی هیی خۆی بوو. ئەگەر کەسێك بیویستایە زۆرداری بکا و دەسڕەنجی خەڵك داگیر کا مستەکان لای چەناگەی ئەوێستان و دەستیان دەکردەوە بە تێسرەواندنی.

وەیسەش بە تێروتەسەلی ڕاێبواردو لە نانی گاڵ و پووە ڕزگاری بوو.

١–بەڕوو دەهاڕن و لەگەڵ ئاردی جۆ تێکەڵی دەکەن و دەیکەنە نان و پێی دەڵێن (نانی پووە). خەڵکی هەورامان لەبەر نەداری و پەرێشانی پتریان ئەوە دەخۆن.

شەهیدی زوڵمە، کفن و شۆردنی ناوێ

ساڵێك لە ساڵان دێوی قات و قڕی و گرانی باڵی ڕەشی بەسەر ناوچەی (ژاوەرۆ)دا کێشا، ڕەهێڵەی پەرێشانی و پەشێوی و شپرزەیی دایکرد. وەرزێر لە کشتوکاڵی بەهاری و لە ڕپستە و ئاوەنیای پایزە، مافنگی و ڕەنجەڕۆ مایەوە، هەژار و نەدار و کز و کەنەفت کەوت و ژیانی تاڵ و ئاڵۆز بوو. سەرەڕای ئەمانەش ئەوەندەیان بردبووە گەل و هەرەوەز وەك قسەقوتان ئەڵێن "لە چوارپەلا گوێچکەی ساغ بوو". زگی برسی و پشتی بریندار و شان و شەپیلکی تێکشکابوو. کۆڵکێشانی زۆر و زەوەند هێز و توانای پێ نەهێشتبوو. برسیایەتی و بێبژێوی ڕست و دەرەتانی لێ بڕیبوو.

وەرزێر ئەوەندەی سەرنجی دا و بیری کردەوە و سەری هێنا و برد، نەیتوانی ڕێگای ڕزگاری و چاری چارەڕەشی خۆی بەدی بکا. لە لایەکەوە بێگار مەودای نەئەدا بەرژەوەندێك لە حاڵی خۆی بکات و، لە لایەکی تریشەوە ناشارەزایی و نەزانی ڕۆژی ڕووناکی لێکردبووە شەوەزەنگ.

بێبارانی و وشکەساڵ و خەلە گران بوو. بێکاری بوو. ئیش لەحاند ڕەنجبەر و ئیشکەران چووبووە پشتی شێران. ئەوەی لەو ناوەدا فرە و فراوان و کەم نرخ و هەرزان بوو، تەنیا تەرم و جەندەکی نەژاران و فڕین و پەڕەوازە و ئاوەکی بوونی گیانی وەرزێران بوو. ئاژاوە و پەشێوی بوو لەناو لەشاندا. گیانی سەربەهەش توانای مانەوەی ناو خەندەکایان نەمابوو، ناچار هەڵوەدا ئەبوون و ڕایان ئەکرد بە ئاسمانا.

هەباسی وەرزێر پێش گیان لێتۆران چشی کرد لە خاو و خێزان و سەری خۆی هەڵگرت و ڕۆیشت. بە دارەدارە و لارەلارەوە ڕێگای گرتەبەر، بەڵکو لە جێگایەك چارەسەری خۆی بکا. بە چنگەکڕکە و پەلەکوتە و لنگەلەرزە بە چەند کەوژ و کێو و چیاو و هەورازا هەڵگەڕا و لە چەند شیو و دۆڵ و نشێوەوە داگەڕا و، لە چەند چەم و ڕووبار پەڕییەوە تا ئاخری بەهەر مەینەتێك بوو خۆی گەیاندە شارێك لە شارە نزیکەکانی گەرمێن.

کە لە شار نزیکبۆوە شنەی هیوایەك دای لە دڵی زاماری. بە خەیاڵی خۆی لای وابوو ئیتر ئاوەدانییە و جێگای ئینسانەتی و پیاوەتی و شارستانییەتە. زگی تێر و لەشی تیمار ئەکات و کە تۆزێ بووژایەوە دەس ئەداتە کاروبارێك، خۆشی ئەژیێنێ و، پارەش بۆ خاوخێزانی ئەنێرێ و لە چنگ برسییایەتی و مردن دەریانئەهێنێ. جا بە شێنەیی ئەوانیش دێنێ و لێی دائەنیشێ. هەریەکە خەریکی ئیشوکارێك ئەبن و لە شارستانی پڕخێر و بێر و لە وڵاتی تێر و تەسەلدا ئاسوودە و دڵنیا ئەحەسێنەوە و جارێکی تر بە بیریش ناگەڕێتەوە.

وەرزێری ساویلکە و دڵپاك هەروا زوو ژینی خۆی و خێزانی لەو شارەدا سووك و ئاسان بە خەیاڵ پێکهێنا و بزەی هومێد و هیوا ئەیگرت و لەبەرخۆیەوە ئەیگوت: نەمئەزانی کوردستان ئاوایە، جێگای بەپیت و بەرەکەتی وەك ئێرەی تێدایە. نامەخوا ئەم خەڵك و مەردمە چەن تێر و پڕن، چەن پۆشتە و پەرداخ و بەهێز و گوڕن، چەن کۆك و بۆشناخن، چەن ڕەنگ و ڕوو سوور و خەریك و دەسبەکارن. ئەگەر کوردستان وا ئاوەدانە. ئەی بۆ لای ئێمە ئەوەندە کوڕ و کڕێن و خاپوور و وێرانە؟ ئەبوو کە قات و قڕی و نەهاتی ڕوویکردە لایەك، لایەکی تر درێغیی لێ نەکات و یارمەتی بدات! دیسان هەر باشە دێین لێرە ئەبین تا لە سیاساڵ و نەهاتی ڕزگار ئەبین. خوا دەروویەکی باشی لێ کردمەوە. بە هۆی مەینەت و دەردەوە گەیاندمیە ئێرە. پیرۆ و پێشینان گوتوویانە: خوا کە بە لێزانی دەرگایەك داخات، بە میهرەبانی کەلێنێکی تر ئەکاتەوە. ئیتر شان و قۆڵم لە بێگار ئاسوودە ئەبێت و، مردووی گۆڕ و گۆڕستانیشم لە خوسەند و جمێن و جنێو ئەحەسێنەوە.

وەرزێر گەشایەوە و زۆری پێ خۆش بوو کە ڕزگاری بووە و، جەندرمە و خان و بەگ و بێگاری لە کۆڵ کەوتووە. بە دڵێکی پڕ لە ئاوات و هیواوە ڕوویکردە ناو شار و هێندێ گەڕا بە جادە و بازاڕا. شەرمی کرد داوای هیچ لە هیچ کەس بکات و لە ڕووی نەهات لە کووچە و کۆڵانان هەوڵی دوو سێ نان بدات.

بە زگی برسی و لەشی ماندوو و شەکەتەوە ڕۆیشت و ڕوویکردە مزگەوت، بەڵکو لەوێ دڵ نەمرێ، دینداری، خاوەن ئیمانێ، بە چەن فلسێ یا بە یەك دوو نانێ دەسگرۆیی بکات، تا شەو بحەسێتەوە و بەیانی خۆی گورج کا بۆ ئیشوکارێك. تەنیا ڕۆژێکی دژوارە، کە یەك دوو ژەم تێر بوو ئیتر وردە وردە ئیش ئەکات و پارەی دەس ئەکەوێت و ئەبووژێتەوە و دێتەوە دۆخی جاران (چ بکا؟ بڵێ چی؟ کار بۆ ڕەنجبەران حەسانەوەیە. پیشەی کرێکار ڕەنج و چەوسانەوەیە. کار کاڵایەکە بە بەژن و باڵای کرێکار و وەرزێران بڕاوە. ئەو ڕۆژەی بێکار نەبن خۆشی و جەژنیانە).

چوو لە هەیوانی مزگەت دانیشت و بە چاوەنواڕیی ڕێکەوت کزکەی کرد. زۆری نەخایاند کابرایەکی چڵکنەی چاو مڕمۆر لە دەرگای مزگەوتەکە هاتە دەرەوە، لەم نەگبەت و چارەڕەشە هاتە بەرەوە. چڵکن بە تێخوڕینەوە گوتی: کابرا خەڵکی کوێی؟

وەرزێر بە خاو و خلیچیك و بێهێزییەوە وەڵامی دایەوە: ژا.. وە.. ڕۆ.

چڵکن گوتی: خێراکە هەسە بڕۆ.

وەرزێر گوتی: هیچ ئەرکێکم لەسەر تۆ نییە، بۆچی دەرم ئەکەی؟ ئێرە مزگەوتە، خانەی خوایە، جێگەی ئاوارە و هەژار و داماوانە. لە خوا ناترسی وا تێم ئەخوڕی و ئەگوڕێنێ بەسەرما و لەم خانەی خوایە وا بە سووکییەوە دەرم ئەنێی؟ تۆش هەروەکو من مافت پێوەیەتی، ئیتر بۆچی وازم لێ نایەنی تۆزێ بحەسێمەوە؟

چڵکن گوتی: با مجێوریش بم، پێم ناخۆش نییە و لێم لە چاو نایە کابرایەکی چارەڕەشی وەکو تۆ لێرە بێت. بەڵام لەبەر خوا ئەمەت پێ ئەڵێم، کەچی دیارە ناشارەزای و نازانی. قوڕبەسەر، بتبینن ئەڵێن بێگانەی و ئەتگرن. جا ئیتر ئارەزووی خۆتە.

وەرزێر گوتی: بۆچی من و تۆ هەردووکمان کورد نین؟ هەردووکان وەك یەك هاوڕەگەز و خوێن نین؟ ئێرەش هەر کوردستان نییە؟ من و ئەم خەڵکەی لە ئەم شارەدان گشتمان کورد نین و لە کوردستان نین؟ ئیتر بۆچی ئەمگرن؟ ئەم من و تۆیی و دووبەرەکییە چییە و، ئەم جیاوازی و قینەبەرییە شوورەیی نییە؟ خۆ من نەهاتووم بەشی کەس بخۆم و ببمە بار بەسەر کەسەوە. ئەمەوێ لێرە بحاوێمەوە و بە ڕەنجی شان و کرێی دەستی خۆم بژیم. ئیتر سووچ و تاوانم چییە، لەسەرچی ئەمگرن؟

چڵکن گوتی: تێئەگەم و ئەمانەم وەك ڕۆژ بەلاوە ڕۆشن و ڕوونە. بەلا م کێ ئەم چەند و چوونەت لێ ئەبیستێ؟ بێسوودە، ڕاکە، ئەتگرن و ماوەیەك ئەتخەنە زیندان و لە پاشان بەرێت ئەکەنەوە بۆ وڵاتی خۆتان.وەرزێر کە ئەمەی بیست جەرگ و هەناوی داکەوت و حەوش و حەساری مزگەوتی لێ بوو بە کونە مشك. جنێو و لێدان و برسییەتی و بێگاری بیرکەوتەوە و زامی جێگە کۆڵ و داری زۆرداری کولایەوە. ئاخێکی هەڵکێشا و چاوێکی بە ئاسمانا خشاند، چ ڕوانین و چاوپیاخشاندنێك! بە قەدرایی سەد کتێب پڕ بوو لە گلەیی و بناشت. بە دوو سێ تەکان هەستاو لەشی لە قاچی بارکرد. لاقی لەرزی و ئەتگوت ئەڵێ: ئیتر بەسە، هێزم تێدا نەماوە، سواوم، داروبەردو ئاسن و پۆڵا نیم، گۆشت و ئێسقانم، پەکم کەوتووە، ڕاستییەکەی ئەوەیە ئیتر بە من دەرناچێ!

وەرزێر گوێی نەدایە، بە کۆمەگی گالۆکەکەی وەك پەت کێشی کرد و بەدارەدارە خۆی پێ گەیاندە قەراخ شار. ئیتر لەوێ مەینەت کۆتایی هات. لاق لەرزی. لەش کەوتە زەوی. گیانی شەکەت و وەڕزیش بۆ ئاسمان ڕی.

***

مجێور کە قسەی پتەو و بیچمی مەینەتباری کابرای وەرزێری کاریان کردبووە دڵی و ئازاریان ئەدا، هەستی هاومەینەتیی بێداربوو و گوتی: ئێمەی هەژار بەزەییمان بە یەکترا نەیەتەوە، کێ بەزەیی پێماندا دێتەوە؟ هەستا دوای کەوت کە بیهێنێتەوە بەڵکو خێرۆمەندان لە مزگەوت خێری پێ بکەن تا تۆزێ ئەبووژێتەوە، جا ئەوسا ملی کارێ بگرێ یان بڕواتەوە. بازاڕ و جادە و کوڵانی بەدوادا گەڕا و کەلێن و قوژبنی شاری پشکنی. تووشی نەهات. تا ئاخری لە قەراخ شار دۆزییەوە، بەڵام چی؟ لاشەیەکی بێگیان و زامار! زانیی تاوانێکی گەورەی کردووە و سووچی ئەوە ئەم چارەڕەشە مردووە. تەریق بووەوە و پاڕایەوە لە تەرمی زامار و، دوعا و فاتیحای خوێند بۆ گیانی پەڕەوازەی هەژار، بەڵکو لێی ببوورێ و لەو تاوانەی کردوویەتی ببەخشێ. لەبەرخۆیەوە ئەیگوت: من بە گیانی ناخێرم دڵسۆزیم کرد، بەو قسانە ویستم خێرخوایی بکەم، خۆ بۆیەکم نەبوو بەم ڕۆژە بگات.

بە شەرمەزاری دای بە کۆڵی خۆیدا و پەیتا پەیتا لەژێر لچەوە ئەیگوت: بریا، سەد بریا من بوومایە لە جیاتی تۆ! هەڵیگرت و هێنای لە حەوزی مزگەوت ڕایکێشا و بۆ کفن کەوتە ناو بازاڕ. ڕۆیشت تا گەیشتە دووکانی مام حاجی بازرگان و گوتی: کابرایەکی هەژار و ئاوارە و بێکەس و کار لە برسا مردووە و هاتووم بۆ کفن. تۆ کفنی بۆ بکە و شۆردن و گۆڕیشی لەسەر من. حاجی پیشی خواردەوە و مژێکی لە جگەرەکەی دا. وەك مار پێوەی دا، پڕ بە پێست ئاوسا. لە پاشان کۆکەیەکی کرد و هاتە قسە و گوتی: بەم بێبازاڕییە خێر و بەرەکەتت هێناوە! بە من چی ڕەشوڕووتێك مردووە؟ دیسان هێندێکی کە پیشی خواردەوە و گوتی: باشە، پەلە مەکە، با بازاڕمان ببێ ئەوسا وەرەوە کفنی بۆ ئەکەم. مجێور بە وورەیی و بەسەر ڕاوەشاندن گەڕایەوە., لەژێر لێوەوە بە دەم ڕێگەوە بە جنێوەوە ئەیگوت بەڵێ، مام حاجی! تەرمەکە خوێ بکەم بۆگەن نەکات تا بازاڕت ئەبێت، ئەوسا بێمەوە خزمەتت! تف لە خۆت و پارەشت. بۆچی مردووش کاڵا و کووتاڵە پەساو ئیحتیکار بکرێ!.. بردی بە جل و بەرگەکەی بەریەوە ناشتی و گوتی: شەهیدی زوڵمە. کفن و شۆردنی ناوێ.

نووشتەکەی ئامینەخان

(قاجر) و (کانی پانکە) دوو دێن لە ناوچەی بۆکان. هاوکەوشەنن، سنوور و سەراوەردیان پێکەوەیە و جووتیان لە یەك ئەگەڕێتەوە.

شێخ ئەحمەدی کانی پانکە (خوای لێ خۆش بێ) بە سەرێنیی خۆی ماڵی لە کانی پانکە بوو. خەریکی خۆشکردنەوەی شێت و هار بوو. بۆ هەموو ئێش و ئۆف و دەرد و ئازارێ نووشتەی ئەکرد. بە

هات و هاواری هەموو کەسەوە بوو. هەرگیز ماندوویی و شەکەتیی نەئەزانی چییە. نازانم و ناتوانم و پێم ناکرێی بە دەما نەئەهات. خوای لێ ڕازی بێت، بۆ کاروباری خەڵك زۆر جەڵد و خێرا و چوست و چالاك بوو. لە دوعا و نزا. لە نووشە و جادوو، لە تێڕوانین و فاڵگرتنەوە، لە پڕوپیتە و داودەرمان درێغیی لەموسوڵمانان نەئەکرد.

دیارە موسوسڵمانانیش بیریان لەمە کردبووەوە کە ئەم پیاوە شەو و ڕۆژ خەریکی نوێژ و تاعەتی خوا و ئیش و فرمانی ئەوانە، کاروکاسبی پێ ناکرێ. وەك ئەو لە ڕێی خوادا بە هەموو هاوار و بانگێکی ئەوانەوە هەیە و ئەگاتە فریایان، ئەمانیش ئەبێ شەرم بیانگرێت و بە دەستی بەتاڵ نەچنە خزمەتی. دوعا و نزای بێ خزمەت، نوشتەی بێ سەرقەڵەمانە، دەرمان و تیماری بێ ئولیفەت کار ناکات. ئەمانیش خێرێکیان دەسگیر نابێت و ئەویش نفووسی ئەشکێ! ڕۆژ و شەو وەك قەتاری ڕەش و سپی بە دوای یەکا تێئەپەڕین. ئەم دەمی بە سڵاو سەندنەوە و چاك و خۆشی و دوعاخوێندنەوە خەریك و، دەستیشی لە نووشتە نووسین و گژوگیا کوتانا بوو. خەڵکیش دەم بە سڵاوو پاڕانەوە و دەست بە دیاری و پشت بە کۆڵەوە لە هاتوچۆدا بوون.

هەردوولا پێکهاتبوون و سەرودڵ خۆش بوون. ئەم بژیوییێکی باشی دەست ئەکەوت و گوزەرانێکی چاکی ئەکرد و دارایی و سامانێکی جوانی پێکەوە نابوو، لەسەر هیچ پەکی نەئەکەوت. ئەوانیش کاروباریان هەڵئەسووڕا و عەمر وماڵیان بەزیاد ئەبوو، دەرد و بەڵایان لە کۆڵ ئەکەوت.

بەڵێ وابوو! هەست و ئاگا پادشای لە شەو فەرمانی لە ناوچەی پاشایەتی خۆیدا ڕەوایە و لەسەر سەر و چاوانە! ئەوان لایان وابوو وایە. جا تۆ هەر بڵێ: وا بوو.. وا چوو.. بەچی ئەچێت؟! هەروەکو خۆی ئەیفەرموو: "دنیا فانییە و بۆ کەس تا سەر نامێنێت. ئەوەی بمێنێتەوە، هەر چاکەیە!"
پاش ئەو هەموو چاکە و خزمەتەی بە خەڵکی کرد لە دنیا دەرچوو، بەرەو قیامەت کۆچی کرد. بەڵام ئەم وەك هێندێ پیاوچاکانی تر نەبوو. جگە لە چاکەکانی تەنیا سامانێکی باشی بۆ منداڵەکانی جێهێشت و ئیتر بۆی نەکرا دێ و خانووبەرە و شتی وا بکڕێت.

منداڵەکانی لە کاتی خۆشی و تێر و تەسەلیدا چاویان پشکووتبوو، خۆشخۆر و خۆشدڕ و نازپەروەردە بوون. ئاگایان لە سەرەتای ژیانی باوکیان نەبوو، نەیانئەزانی ئەم ماڵ و دەوڵەتە لە کوێ پەیدابووە و، ئەم بەند و جۆگەیە بناوانی لە کوێ هەڵگیراوە" ژیانی خۆش، دارایی زۆر، هاتوچووی خەڵکیش نەئەپسایەوە. ئیتر چی؟ باشە، ئەمان خافڵبوون و بەرجەوەندی دنیایان نەکردبوو، ئەی باوکیان بۆ فێری پیشەکەی خۆی نەکردن و بەزەیی بە موسوڵمانان نەهاتبووەوە؟

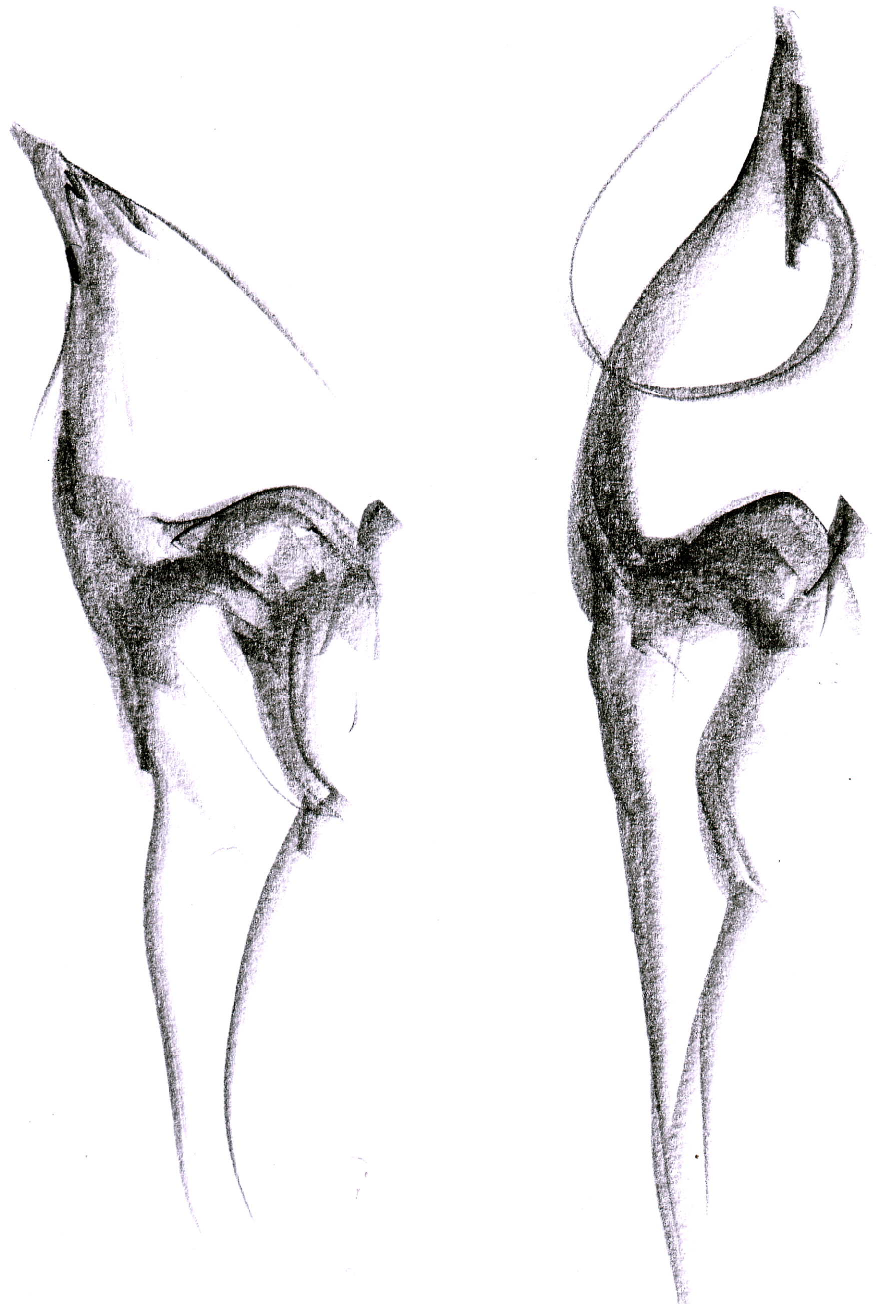

منیش وەك تۆ لە تاریکاییدام. تۆ بڵێی وەکو لە ناویانا باوە لە ترسی ئەومە بووبێت کە ئەوان هەوەڵی دەمیان بوو، هەرزەکار بوون، ئەترسا پێیان ڕاگیر نەکرێت و تیا بشێوێن، یان نەیئەویست ڕازی نهێنی پیشە و هونەری خۆی بڵێت کە ڕازی نهێنی هونەر و پیشە تەنانەت ئێستاش خۆشەویستە، یان بە دارایی و ساماناکەی لێیان دڵنیا بووە؟ بەڵام قسەی خۆمان بێت و لەناومان دەرنەچێ، چییان

پـێ بڵـێ و چییان فێـر کـات؟ خـۆی چـی فێـر بووبـوو تـا لـەوانی بشارێتەوە! کـار و دەسـەڵات بـە خوایـە، ئـەو بڵـێ چـی و چ بکـات؟ بەشی ئەمانی تیا نەبوو!

منالـەکانی ڕەنجیـان تیـا نـەدابوو، پـشتیان پێیـەوە نەیەشـابوو. دوای باوکیان شەش و بێش لێیان داو تەخشان و پەخشانیان کرد. خـوا نـەیبڕێ، ئەوەنـدە زۆر بـوو بـەم جـۆرەش بەشـی چـەند ساڵێکی کرد. کوڕەکان کە هەریەکەی لە ژنێك بوون، بەرودوا جیابوونـەوە و، هەریەکـەیان مـاڵ و حـاڵێکی بـۆ خـۆی پێکـەوە نـاو وەك جـووجکی کەچـەڵە پـەڕەوازە بـوون، لەبـەر دەسـتەنگی و نـەمانی دارایـی و سامانی میراتی ڕوویانکردە ماڵە خاڵوانی خۆیان و مریدنی باوکیان و، ئامینەخان و برا بچکۆلەکەی و دایکەکەیان جێهێشت. ئەوەی لەو ناوەدا دەسەوسان و داماو بوو، هەر ئامینەخانی چارەڕەش بوو.

دیـسان تـا دایکـی مـابوو هـەر باشـترێك بـوو، چـونکە دایکـی هەرچـەند پـیر و پـەڕپووت و کەنـەفت و پـەك کەوتـە بـوو، جێگـەی بیروباوەڕی خـەڵك بوو، بـە پیرۆزیـان ئـەزانی و بـە چاوێکی موفـەڕك تەماشایان دەکرد. بە تایبەتی لەناو ژناندا دەم و نفووسی بە پیت و بەرەکـەت بـوو. بـەڵام "نـەهاتی چـاکە، قـۆرتی خراپـە". دوای جیابوونەوە و تەفروتوونا بوونی براکانی، زۆری نەخایاند دایکیشی ئەمـەگی بـەجێهێنا و دوای بـاوکی کـەوت بـۆ شـاری خامۆشـان. ئامینەخان خۆی مایەوە و برا چکۆلەکەی.

ئـیتر ئامینـەخان بـوو بـە گـەورەی مـاڵ و جێنـشینی بـاوکی و جێداری دایکـی و بنـاوانی بـرا چـکۆلەکەی. ئـەبوو ئیشوکاری مـاڵ بکـات و بـۆ چـاك و خۆشـی و دوعـا و نـزا و داو و دەرمـان بـە دەم خەڵکیشەوە بێت. کاری بەوە چاك بوو لە وەختی خۆیدا تاقە کچەی بوکی بوو، (کچیش خۆش شیرین کەرە)، باوکی خۆشـی ئەویست و بەردەستیی خۆی پـێ ئەکرد. سەبارەت بەمە هێندێ ڕێ و شوێنی ئیش شارەزا بوو، بڕێ دەرمان و گیاوگژیشی کە لـە وەختیخۆیا بۆ بـاوکی جێبـەجێ ئەکرد ئەناسی و فێری بەکارهێنانیان بووبوو. لـە دێـی خۆیـان و ئاواییـەکانی دەوروپشتیانەوە کوڕ و کچ بۆ دوعـای چەور و شیرینی و پێکبڕان، ژن و پیاو بۆ منالبوون و دەمبەست و داوودەرمان ڕوویان تێئەکرد و سەریان قاڵ کردبوو.

ئامینەخان، وەك جوان نەبوو، ئەوەندەش دزێو و ناشیرین نـەبوو کەس نەیخوازێ. لە تافی جوانی و نوخشەی پێگەیشتندا کەڵەگەت و پـان و پـۆڕ و، بـەژن و باڵایـەکی ڕێکوپێـك و لـەخت و لار و داروبـارێکی باشـی بـوو، بـەڵام دیـارە بـۆرە پیـاو و کـوڕە وەرزێـر هاوشـانی ئـەو نـەبوون و داواکـارێکی تریـشی نـەبوو. لەبەرئەمـە مابوەوە. بە سەرێنیی دایکی مەیدانی تێکەڵیی کوڕ و کاڵ و مەودای باسوخواسی لەگەڵ گەورە کچ و جوانەژناندا نەبوو. ناچار بە هیـوای ڕۆژی بەختـەوەری ددانـی بـە جـەرگی خۆیا گرتبوو، کـەین و بـەینی دڵداریی نەئەزانی و ئاگای لێ نەبوو.

ئێـستا، کـە ڕاسـتەوخۆ بـەرەو ڕووی هـەموو جـۆرە سـکاڵاییەکی دڵداری و هەموو چەشنە ڕاز و نیازێکی کچێنی و کوڕێنی بووە و، لەژێر سەرپەرشتیی دایکیشیا نەماوە، هەرچەند هاتوچووی مانگ و سـاڵانی زۆر بـە سـەریا شـوێنیان کردووەتـە دیمـەنی و گۆناکانیـان سیس و مەمگەکانیان بڵ کردووە و چەناگەیان داچۆڕاندووە و تاڵی سپییان خستووەتە سەری و ددانیان کەل کردووە، بەڵام وەك ترێـی شەراب کە تا خۆی بخواتەوە توندتر ئەبێت، ئەمیش زیاتر دەروونـی بڵێسەی سەندبوو و دڵی گڕی گرتبوو. ئیتر ناچار بوو لەگەڵ کوڕ و کاڵا لە کاتی دەرمان پێدان و نووشتەکردنا چاوبڕکێنە بکا و، دوو جەفـەنگ و دوو زەردەخەنـەی دڵتەڕانـەش ئـاڵوگۆڕ کـات و، جاروبـاریش لەگـەڵ ئەوانـەی زۆر دڵگـیر بـن لـە چـاوداگرتنێکیش درێغـی نـەکات. لەگـەڵ کـچۆلەکان و ژنـە دڵتـەڕەکانیش لـە باسـی دڵـداری و کردنـەوەی گرێـی دڵـی خـۆی و هـاوێرکردنی جـوان و ناشیرینی لاوان و هەرزەکار و کوڕوکاڵی ئاوایی لەزەتێك بەرێ.

ئامینەخان بازاڕی گەرم بوو. هەرکەسە بە خـەیاڵێك و هەریەکـەی بۆ کارێك ئەچوونە لای و هەمیشە ماڵەکەی جمەی ئەهات.

براکـانی لـەوە تـووڕە بـوون کـە خەڵکەکـە سـەریان کردۆتـە ئامینـەخان و دیـاریی بـۆ ئەبـەن و خێروبێریـان هـەموو بـۆ ئـەوە و ئەمانیش کەس ڕوویان تێناکات.

ئـەمان بـا نەخوێنـدەواریش بـن، بـە سـەر و مێزەرێکـی زل و ڕیـشێکی پانـەوە زرتـەی چاویان بێـت و، ئـافرەتێکیش لـە جێگـەی باوکیان دانیشێت و بازاڕی وا گەرم بێت.

براکانی لێـی کەوتنـە تـۆپ و تەشـەر. نـاو و بیتکەیـەکی زۆریـان دواخست و هەزاران بەیت و باویان بۆ ڕێکخست.

ئامینە خانیش بە نۆرەی خۆی دەستەوستان نەوێستا و ئاکاری دزێـو و کـردەوەی ناپەسـەندی ئـەوانی بـۆ خـەڵك دەرخـست و لێـی کردنە قاو و ئەیگوت: هەرچی بە منـی ئـەڵێن خۆیـان خراپتر ئەکەن. ئەگەر ئەڵێن نەخوێندەوارم نازانم دوعا و نزا بکەم، ئەوانیش وەك مـن نەخوێنـدەوارن و هـیچ نـازانن. ئەگـەر ئـەڵێن دیـاریم بـۆ دێـت، ئەوانیش هـەر بـە نـانی خـەڵك بـەڕێ ئەچن. ئەگـەر ئـەڵێن مـن بـە دەم پیـاوان و کوڕوکـاڵی نامەحرەمـەوە ئەچـم، ئـەوانیش تەنانـەت بەسـەرێنیی باوکیـشم بـە دەم ئـافرەت و کـچ و کیـژی نامـەحرەوە ئەچوون. خۆ من لە سایەی خواوە لە ڕێگای هیچیشا نیم و لە ڕێـی خـوادا خزمـەتی خـەڵك ئەکـەم و، ئـەڵێم بـا وەجاخەکـەمان کـوێر نەبێتەوە. من بەم ئافرەتییەی خۆمەوە حورمەتی جێگاکەم ڕاگرتووە، کەچـی ئـەوان بـۆ ڕابـواردن خۆیـان بڵاوەیـان لێکـرد و هەریەکـەی ڕوویکردە لایەك.

خەڵکەکـەش نەیانئـەتوانی مورشـیدزادەکانیان بـەدرۆ بخەنـەوە، ناچار بوون بڕوا بە هەردوولایان بکەن و، وردە وردە تێگەیشتن ئەمە بناغەی بۆشە و (کێشە لەسـەر لیفـەی مەلایـە) و ئـەم گێرەو کێشە و

هەرا و بەزمە هەر بۆ کڕووساندنەوەی ئەوانە! ئیتر لێیان تەکینەوە و وازیان لە هەردوولایان هێنا.

ئامینەخان کە هاتوچووکەری نەما و دیاری و کۆڵەباری لێ بڕا، ناچار بوو خۆی بە مالان و، لە کاتی نوخشەشا بە خەرمانانەوە بگەڕێ نووشتە بکا و دوعا بخوێنێ و شت دەسخات. بۆ هاتوچووی سەرخەرمانان گوێدرێژێکی پەیدا کرد، لەمسەرەوە سواری ئەبوو، لەوسەریشەوە خەلەی لێ ئەنا.

خەرمانەکانی کانیپانکەی تەواوکردبوو، نانی ساڵی کۆکردبووەوە، ئەمجار بۆ جلوبەرگ و پێداویستی ماڵ ئەیەویست هێندێکی تریش کۆکاتەوە و بیفرۆشێ. ئیتر تا ساڵێکی کە پۆشتە و پەرداخ و تێر و تەسەل ڕابوێرێ.

گوێرێژی کورتان کرد و لێی سوار بوو بەرەو خەرمانەکانی قاجر. کە لە ئاسۆگەی کانیپانکە سەرکەوت، لە پێشدەشتیدا، کە زۆری نەئەما بۆ سەر چەمی (تەتەهوو) خەرمانێکی گەورەی بەدی کرد. بە دڵێکی خۆش و تەمایەکی زۆرەوە ولاغەکەی بەرە و خەرمان لێخوڕی. زۆری نەخایاند گەیشتە پێشەوە. تەماشای کرد ڕەشیدی مام هەباس کە باوکی یەکە دەوڵەمەندی قاجرە بە تەنیا لەوێیە و بە کاوەخۆ شەن ئەکات، بەلام چەند ماڵۆسکەی گەورەی سوورکردووە.

ئامینەخان سلاوێکی کرد و هێندێ دوعای لەژێر لێوەوە خوێند و فووی کرد بەسەر خەرمانەکەدا پیتو بەرەکەتی تێکەوێت و بێچاوێنی بێت.

ڕەشید کە کوڕێکی گەنج و هەرزەکار بوو دەستی لە شەن هەڵگرت و هات بە دەم ئامینەخانەوە. زۆری بەخێرهاتن کرد و دۆی ساردی لە مەشکۆلەکە بۆ تێکرد تا تیوانیەتیی بشکێت. لەژێر سێبەری کەپرەکە دانیشتن و ڕەشید دەستی کرد بە چاڵنان و لە بەریشەوە چاك و خۆشییان ئەکرد و هەواڵی کەسوکاری یەکتریان ئەپرسی.

ئامینەخان هەواڵی خەجێی خوشکی ڕەشیدی پرسی. ڕەشید گوتی: دوێنێ خوازبێنی کەری هاتەسەر و دامان بەشوو. ئامینەخان کە باسی شووکردنی بیست برینی دڵی کولاوە و ئاخێکی هەڵکێشا و گوتی: ئەی ڕەشید گیان، تۆ کەی بەخێر ژن دێنی؟

ڕەشید: چارەنووس بە خوایە. بزانین چۆن ئەبێت.

ئامینەخان: بەڵێ چارەنووس بەخوایە، بەلام کوڕێکی وەك تۆ جوان و لاوچاك چۆن ئەبێ کەست نەدۆزیبێتەوە و حەز لە کەس نەکەیت؟ کوڕی وەك تۆ جوان بۆ ژن دائەمێنێ؟ خوا نەیبڕێ، جگە لە جوانیی خۆت، لە هیچیشتان کەم نییە!

ڕەشید: بڵێم چی! کێ جوابی من ئەداتەوە؟

ئامینەخان (بە نازێك و چاوێکی نەرمەوە): ئەوە ئەڵێی چی؟ حەیف نییە! ئەو چاوە جوانانەی بەتۆوەیە بە خوا خوشکی خۆشت عاشقت ئەبێت!

ڕەشید: چی بێ لە تۆ نهێنی بێ! حەز لە کچێك ئەکەم، بەلام ئەوەندەی ئەکەم و ئەکرێنم جوابم ناداتەوە. ئەگەر نووشتەیەکم بۆ بکەی بۆم ساز بێ، چی ئەڵێی ئەتدەمێ.

ئامینەخان: ڕەشید گیان! سەرقەڵەمانە ئەبێ پێشەکی بدرێ، ئەگینا نووشتە کارناکات.

ڕەشید: باشە، چیت ئەوێ ئەتدەمێ، بەلام ئەترسم نووشتەکە کار نەکات.

ئامینەخان: تۆ جەواڵێ گەنمم بدەیە، نووشتەیەکت بۆ ئەکەم بە مەرج. خوانەخواستە گە کاری نەکرد لە منی بناسە.

ڕەشید هەستا جەواڵەکەی لە گوێرێژەکەی ئامینەخان داگرت و پڕی کرد لە گەنم و درووی و داینا و هاتەوە ژێر کەپرەکە، گوتی: ئەوە گەنم. دەیسا تۆش نووشتەکەم بۆ بنووسە.

ئامینەخان کوتێك کاغەزی چڵکن و قەڵەمێکی لە گیرفانی دەرهێنا و نەختێ خەتی ڕەش و سپیی لێ کێشا و نووشتاندییەوە و تۆزێ منجەمنجی کردوو فووی کرد بە نووشتەکەدا و گوتی: بە سەری باوکم نووشتەیەکم بۆ کردووی تا ئێستا نووشتەی وام بۆ کەس نەکردووە.

ڕەشید نووشتەکەی لێ وەرگرت و گوتی: جا ئەمە چیی لێ بکەم؟

ئامینەخان: بیخەرە کۆشیەوە و ئیتر دەنگ مەکە، خۆی بانگت ئەکات.

ڕەشید: دەترسم دەستم ببڕی و تووشی پەندێکیشم بکەی. بۆ خاتری خوا ئامینەخان چۆن لە خۆمەوە بیخەمە کۆشی ئافرەتەوە؟

ئامینەخان: ڕەشید! وا دیارە تۆ زۆر بێباوەڕی بە چاك و پیران، یان زۆر شەرمنی. ئەم نووشتەیەی بۆ تۆم کردووە بە سەری باوکم بیخەیە کۆشی ئافرەتێکی دینداری وەکو منیشەوە کە لە سایەی خواوە لە ڕێگەی هیچشا نیم، ناچارە دەنگ نەکات.

ڕەشید کە ئەمەی بیست نەیکردە نامەردی، ڕێوڕاست نووشتەکەی خستە کۆشی ئامینەخانەوە.

ئامینەخان گوتی: ئەیەڕۆ ڕەشید! ئەوە چیت کرد؟ چۆن ئەو فێڵەت دۆزییەوە؟

ئیتر ئامینەخان خۆی بە درۆ نەخستەوە و، لە پاشان نووشتەکەی دایەوە دەست ڕەشیدو گوتی: خۆ باوەڕت کرد کارئەکات. دەسا باشی هەڵگرە بۆ هەموو جارێ با بەکارت بێت.

ڕەشید نووشتەکەی نا گیرفانی و گەنمەکەی بۆ بارکرد.، ئامینەخان بە جەواڵە گەنمەوە بەرەو کانیپانکە کەوتەڕێ و ڕەشیدیش هەی پێی لێکرد بۆ چەمی تەتەهوو..

سەرچاوە: پێکەنینی گەدا، حەسەنی قزڵجی، چاپخانەی علاء، بەغدا، چاپی دووەم، ١٩٨٥.